

Jogt. O.

1021.

OLCSÓ
KÖNYVTÁR

Szerkeszti Gyula Pál.

Egy-egy szám ára 20 fill.

NYOMOR ÉS BÜNTETTEK

Irta

Dr BALOGH JENŐ.

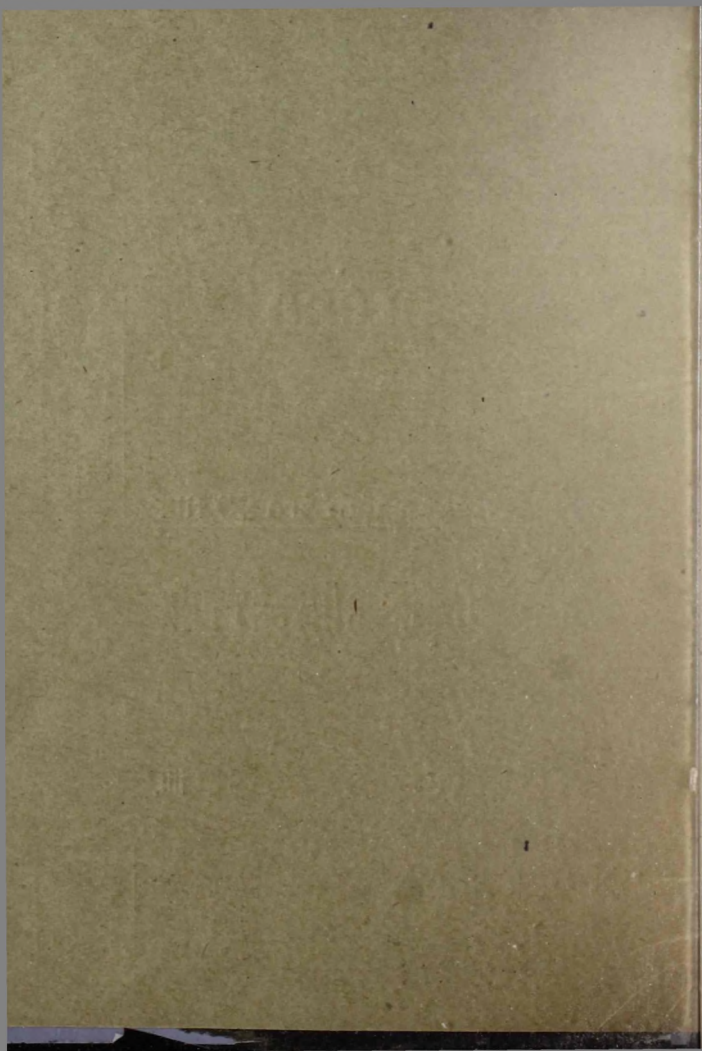
1500-1502. sz.

60 fill.

FRANKLIN-TÁRSULAT

BUDAPEST

NYOMOR ÉS BÜNTETTEK

IRTA

DR. BALOGH JENŐ

EGYETEMI TANÁR.

A szerzötöl

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MÁGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1908.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA

MAGY. TUD. AKADEMIÁ
KÖNYVTÁRA

287/208

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

A gazdasági viszonyok hatása a büntetendő cselekmények számára és nemeire.

Kinek lelkét nem indította meg ifjú korában a görögöknek Minotaurusról szóló regéje? A rege szerint a görög állam évenként kénytelen volt meghatározott számban deli ifjakat, szelid hajadonokat szállítani a krétai szörnyetegnek, mely megölte azokat. Csak Theseusnak merészsége, okossága, és előrelátása — Ariadne tanácsának és segélyének felhasználásával — mentette meg hazáját a súlyos veradótól.*)

Azt hiszem, ennek a regének is *képletes* értelme van.

Korunknak is megvannak azok a szörnyetegei, melyek évről-évre az elhagyatottabb társadalmi osztályok tagjainak, különösen az elzüllésnek kitett fiatalokéknak egészségét, be-

*) Ennek az ó-kor iróinál többféle változatban olvasható mythosnak legújabb összeállítását lásd Gruppe *Griechische Mythologie und Religionsgeschichte* I. (München 1906.) *Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft* herausgegeben von Iwan v. Müller V. Bd. 2 Abth. 600—604. l.

csületét, szabadságát, sokszor egész egyéniségét tönkreteszik.

A *nyomor* és a *criminalitás* csak kettő ezen szörnyetegek közül.

Különböző mértékben, de általában véve mindenütt pusztítanak azok és annyi derék ember igyekezete daczára teljes kiirtásuk a távoli jövőtől se remélhető.

Van azonban a sötét képnek vigasztaló oldala is.

A *criminalitás* fejlődésének mindegyik szakában változik és újabban határozottan *kedvezőbb* alakot ölt.

Mindenekelőtt változik a társadalom és a törvényhozás felfogása arra nézve, hogy mily cselekményeket kell büntetőjogi megtorlás alá vonni. Tehát már maga a büntetendő cselekmények tényálladéakai, ismérvei, köre időről-időre átalakulnak. Természetesen lényegesen átalakul és pedig folytonosan *emberiesebbé* válik a büntetési rendszer is.

Ezenfelül a történelem mindegyik nagyobb korszakának, sőt ugyanazon a korban belül különböző államoknak kriminalitása is jellegében lényegileg más. A bűnügyi statisztika kétség nélkül bizonyítja például azt, hogy korunknak leggyakoribb büntetendő cselekményei: a lopások és több más, különösen ravaszságból (csalás) és birvágyból elkövetett vagyon elleni vétseg, továbbá a testi sértések, a rágalmazások és a

becsületsértések. Sokkal enyhébbek és sokkal kevesebb egyéni csapást okoznak ezek, mint például a középkornak vagy az új-kor első századainak nagyszámú büntetettjei, melyeket vad-ság, vérengzési hajlam, kegyetlenkedés jellem-zett.

Mi okozta a büntetendő cselekmények jelle-gének ezt a szelidülését? Mily tényezőkkel le-hetne csökkenteni a büntetendő cselekmények-nek jelenlegi számát? illetőleg közrehatni arra, hogy a jövőben a kriminalitás az egész társa-dalomban minél kevesebb egyéni szerencsétlen-séget és a sértetteknek minél kevesebb jogsé-relmet és anyagi kárt okozzon?

Olyan kérdések ezek, melyek elsősorban nem is a jogászt érdeklik, hanem a törvényhozást, a kormányzatot, a társadalmi tudományok mun-kását, különösen a sociálpolitikust, végeredmé-nyében minden nemes érzésű embert.

I. A büntetendő cselekmények kóroktanának fejlődése.

A mióta az emberek társas együttélésben él-nek egymással, közülük egyesek mindig követ-tek el olyan nagyobb mérvű jogsértéseket, me-lyek másoknak jogait és az összesség jogrendjét csorbitották.

A jelenkor törvényhozása jogsértő cselekmé-

nyek közül egyeseket büntetendőeknek nyilvánít és azok megfoglalását állami feladatnak tekinti.

1. A büntetendő cselekményeket ép úgy, mint az embereknek többi akár jó, akár rossz tetteit évszázadokon át úgy fogták fel, mint az *emberi akarat szabad nyilvánulásának eredményét*. A közfelfogás az volt, hogy az emberek azért követnek el büntetendő cselekményeket, mert gonoszak és habár módjokban lett volna jól is cselekedni, mégis a rosszra határozták el magokat. Kapcsolatban a boszorkányokról és bűbajosokról szóló tannal (mely évszázadokon át elterjedt közhit volt), a legtöbben azt is hitték, hogy a gonosz szellem, a személyesített ördög vitt rá egyeseket a büntetendő cselekmény elkövetésére. Jellemző, hogy még Thomasius (1655—1728), a felvilágosodott hallei jogtanár is (a ki a XVIII. század elején egész Európában először kezdett nagyobb hatással küzdeni a boszorkányperek képtelenségei ellen), szintén hitte azt, hogy a büntetéseket az ördög csábítja a gonosz életmódra.

Az utolsó évszázadban azonban már a büntető törvényhozás és a birói gyakorlat egyformán figyelembe vették azt, hogy a büntetendő cselekmény elkövetésére vezető elhatározás *nem valamely korlátlan szabad akarat folyamánya*, hanem hogy arra az elhatározásra különböző indító okok, nagyon eltérő külső viszonyok és körülmények is hatnak. Viszont elfogadta a

törvényhozás és törvénykezés azt is, hogy egyes tények, körülmények, érzések visszatartóztató hatást is gyakorolnak azokra, a kik a büntetendő cselekményt később mégis elkövették. Elmélet és törvényhozás egyformán leghathatósabb ily visszatartóztató oknak tekintik a büntetéssel való fenyegetést, illetőleg a büntetés végrehajtását.

A büntetendő cselekményekre vezető és azoktól visszatartóztató okok törvényhozási figyelembevételének kétségtelen bizonyítékai azok a rendelkezések, melyek az enyhítő és súlyosító körülményekről, valamint a különböző indító okból elkövetett büntetendő cselekményeknek különböző büntetéséről szólnak.

A sok bizonyíték közül, melyet e tárgyban hazai földről is felhozhatnánk, csak kettőt említek.

Az 1843. évi magyar büntető törvényjavaslatban (mely sajnos, sohasem vált törvényté,) Deák Ferencz és nagy nevű munkatársai, az enyhítő és súlyosító körülményeket oly alakban részletezik, a mely egészen kétségtelenné teszi, hogy az emberi lélek működését, az arra ható életviszonyokat és külső körülményeket mily bámulatosán ismerték.

Deák Ferencznek első védő irata,*) melyet

*) Kónyi Manó *Deák Ferencz beszédei* I. köt. Második kiadás (Budapest, 1903.) 1—7. l.

még 1829-ben, Zalavármegye törvényszéke előtt akkor «vasban állott» egyik rablógyilkos bűnperében készített, azt igyekszik kimutatni, hogy a szerencsétlen vádlottnak elzüllését és súlyos büntetteit az okozta, hogy nagy szegénységben, megfelelő erkölcsi nevelés nélkül növekedett fel, később pedig nem saját hibájából, hanem csak szerencsétlenségére, gonosz környezetbe, olyanok közé jutott, a kik többszörös rablásokra csábították. Mindezek a fejtegetések beleillenének akármelyik munkába, mely a jelenkori úgynevezett «francia iskola» (l. alább III. 20—22. l.) tanait a társadalmi környezetnek rontó befolyásáról ismerteti.

A mult század elején írt némely büntetőjogi munkákban is találunk már oly részleteket, melyek szükségesnek jelzik, hogy a büntetőjogász az ember természetét, a büntetendő cselekmények keletkezési okait, a társadalom hibás szervezetét tanulmányozza.

Ilyen munkák azonban csak kivételek. A hivatásos büntetőjogászoknak túlnyomó nagy többsége a XIX. század utolsó két évtizedéig szakmáját csak mint jogi tudományt, egyedül a jogi vonatkozások szempontjából és dogmatikai fejtegetésekkel művelte és ha figyelembe vette is azt, hogy a büntetendő cselekmények elkövetésére egyes tényezők közrehathatnak, ezeket csak oly mellékkörülményeknek tekintette, melyeket a büntettes szabad akaratával mindig el-

háríthatott volna. A külföldi, különösen a német jogirodalom munkásainak jelentékeny része ma is ezen az állásponton van és ennél fogva a büntetendő cselekmények okainak és tényezőinek vizsgálatát jelenleg is nagy mértékben elhanyagolja.

2. A büntetőjog terén az utolsó három évtizedben az új tudományos irányoknak egész sorozata fejlődött ki.**)

Ez új irányok vezérférfiainak és a társadalmi, valamint a természettudományok egyes kiváló művelőinek érdeme, hogy korunkban már több államban tudományosan, rendszeresen és nagy alaposággal kutatják a *büntetendő cselekmények okait és tényezőit*. Vizsgálják azokat a társadalmi állapotokat, gazdasági és egyéb életviszonyokat, melyek (az általános emberi tulajdonságokon, az örök emberi gyarlóságon felül) kedvezőleg hatnak a büntetendő cselekmények elkövetésére vagy épen a bűnösség növekedését idézik elő.

Az újabb irányok egyik legnagyobb tehetségű vezető férfia: van Hamel, amsterdami tanár, (a ki egyúttal a németalföldi radicalis pártok egyik vezére, e tudományos vizsgálódások összeségét az orvosi tudománytól kölcsön-

** L. részletesebben *Lombroso és a bűnügyi embertan jelen állása cz. értekezésemet Budapesti Szemle CXXVII. köt. (1906.) 322—326. l.*

zött műszóval a *bűnösség kóroktanának*, *bűnügyi aetiológiá*-nak nevezte el.

A hasonlat valóban találó. A büntetendő cselekmények a társadalmi életnek ép úgy kóros jelenségei, a mint a betegségek az emberi testéi. A ki a büntetendő cselekmények okait kutatja, valóban ép úgy kóroktant művel, mint az orvosi tudománynak munkása, midőn a betegségek okainak felderítésén fáradozik.

II. A bűnügyi kóroktannak gyakorlati jelentősége.

Évszázadok óta elfogadott és örökké igaz az a tétel, a mit a XVIII. századbéli nagy büntetőjogi reformnak legközvetlenebb hatású előharczosa: Beccaria is *A büntettekről és büntetéseikről* írt munkájában nyíltan kifejezett: «jobb a büntetteket megelőzni, semmint büntetni», vagy a mint az angolok mondják: «prevention is better, then cure».

A büntetendő cselekmények okainak tanulmányozása és ebből folyólag az a munkásság, melylyel a *criminalitas* tényezőinek hatását csökkenteni megkísérlik, egyáltalában nem elméleti vagy tisztán tudományos jellegű, hanem a legnagyobb *gyakorlati fontosságúak* közül való.

Ha a tudomány segélyével a társadalom a

maga önkormányzati és jótékonysági tevékenysége körében, valamint a törvényhozás és a közigazgatás felismerhették azokat a kóros életviszonyokat és társadalmi bajokat, melyek bizonyos korban vagy meghatározott államban a büntetendő cselekmények számát növelték; ha ezen az alapon küzdhetnek hatásuk csökkentése céljából, ha sikerül a társadalom tevékenységével, vagy a törvényhozás új szabályai, illetőleg a közigazgatás megfelelő, okszerű intézkedései útján megelőzni egyes büntetendő cselekmények elkövetését, akkor ez bizonyára üdösebb az államra és a társadalomra egyaránt, mint a büntetőjog rendszerének legfényesebb jogásztechnikai kiépítése.

Ha azt, a ki más körülmények közt büntetendő cselekményt követett volna el, megmenetik a tisztességes társadalomnak és megelőzik, hogy börtönbe jusson; viszont pedig azt, a ki ellen a büntetendő cselekmény irányozva lenne, megóvják becsületének, egészségének, életének megtámadásától, akkor ez bizonyára sokkal óhajtabb és megbecsülendőbb eredmény, mint a legnagyobb gonddal keresztülvitt büntetési rendszer végrehajtása.

A bűnügyi kóroktannak tehát végső eredményében *emberiességi célja van*: a büntetendő cselekmények számának csökkentése és ez által az egész társadalom jogrendjének megvédelem, valamint a veszélyeztetett egyes emberek-

nek lehető megóvása; egyúttal pedig megmen-
tése azoknak az ezreknek is, a kik a bünte-
tendő cselekmény elkövetése esetén börtönbe
vagy bitóra jutnának.

Ez a feladat azonban szerfelett bonyolódott.
Annak, hogy egyesek magokat büntetendő
cselekmények elkövetésére határozzák el, sok
százféle oka lehet. A criminalitasnak, a mint
ez valamely népnél vagy valamely országban
jelentkezik, sokféle tényezője van.

Ha tanulmányozzuk is ezeket az okokat, még
nagyon kétséges, vajon képesek vagyunk-e a
büntetendő cselekmények tényezőinek valódi
természetét és ható erejét a valósághoz híven
megítélni? Ha pedig e részben tévedünk, se
következtetésünknek, se a criminalitas csökken-
tése végett tett állami és társadalmi intézkedé-
seknek nincs értéke.

A büntetőjog tudományának ez az újabb
ága, melyet különben is csak néhány évtized
óta művelnek, még csak a kezdet kezdetén van.

III. Az új büntetőjogi iskolák eltérő állás- pontjai a büntetendő cselekmények kóroktana tekintetében.

Az utolsó három évtizedben fellépett új bün-
tetőjogi iskolák munkásai egyrészt a természet-
tudományi világnézetet és gondolkozási módot,
különösen az orvosi tudományoknak némely

tételeit, másrészt a társadalmi tudományok kutatási módszerét átvitték a büntetőjog terére is.

Közülök egyesek tanulmányozták a büntettek *testi* szervezetét, degeneráltságát és ennek okait. Jellemző *külső* testi ismérveket véltek rajtok megállapíthatni.*) Mások főleg a büntettek *lelki* életét és azon elmekörtani tüneteket vizsgálták, melyeket a büntetendő cselekményre vezetőknek tekintettek. Különösen a francziák a *társadalmi környezetet* és az életviszonyokat s ezek sorában azokat a gazdasági viszonyokat kutatták, melyek közt a büntettek élnek. Egyes írók a büntettek nyelvére és szokásaikra is figyelmet fordítottak.

Ezzel kapcsolatban az új írók közül sokan a büntetendő cselekmények okait és tényezőit iparkodtak felderíteni és alapfelfogásuk különbözősége szerint a *criminalitas* magyarázatában más és más — majd élettani, majd társadalmi — tényezőknek tulajdonítottak kizárólagos vagy legalább túlnyomó súlyt.

Nevezetesen az eltérő véleményekhez képest a büntetendő cselekmények kóroktanának irodalmában a következő felfogásokat lehet megkülönböztetni:

A) *Az embertani iskola álláspontja* az, hogy

*) Lombrosonak leghűbb németországi követője, Kurella könyvének egyenesen *A büntettes természetrajza* címet adta.

a büntetendő cselekmények előidézésében élet-tani okok és pedig a büntettek boncz-tani, testi, psycho-physiologiai vagy elmekórtani sa-játságai játszanak legnyomatékosabb, legdön-tőbb szerepet.

Ennek az alapfelfogásnak az irodalomban ismét következő változatai jelentkeznek:

1. Lombroso (könyvének első kiadása sze-rint), valamint azon követői, kik tanának leg-régibb alakját bírálókat nélkül (a mi pedig any-nyira szükséges lett volna) elfogadták, azt vi-tatják, hogy a büntetteknek egy része, a Lombroso által úgynevezett «született büntet-tesek» (*delinquenti nati*, vagyis azok, a kik a büntettes typusnak testi ismérveit tüntetik fel, azért követtek el büntetendő cselekményt, mert büntettesnek születtek. Ezek az írók tehát a büntetendő cselekmények főokát *a büntettek testi szervezetében* vélik találhatóni és azt állit-ják, hogy a büntetendő cselekmény tisztán élet-tani folyamatok terméke. Egyúttal természet-e-sen tagadják az emberi akarat szabadságát, illetőleg nem veszik figyelembe azt, hogy a született büntettesnek akaratára külső okok is befolyást gyakorolhatnának, hanem a bünte-tendő cselekményeket onnan magyarázzák, hogy a született büntettesben ép úgy, mint valamely állatban vagy növényben, természeti szükség szerint fellépő természeti erők működnek.

Nem lehet sem letagadni, sem szépíteni, hogy

ez volt a bűnügyi embertan sokat ünnevelt megalapítójának: Lombroso Cæsar torinoi tanárnak nézete *több mint másfél évtizeden át*. Lombroso hosszú időn át a criminalitast csak orvosi szempontból vizsgálta és *nem vette kellő figyelembe* a büntetendő cselekményeknek társadalmi, különösen gazdasági tényezőit.

A *büntettes ember*-ről szóló munkájának első kiadásában (1876) csak körülbelül hat oldalon szólt a nyomornak és a létfentartási eszközöknek hatásáról a büntetendő cselekményekre. A munka 2-ik, 3-ik és 4-ik kiadásában ezeket a részleteket is kihagyta. Csak mikor a II. bűnügyi embertani congressuson, 1889-ben többen, (legnagyobb hatással Manouvrier, az embertan kiváló tanára Párisban) kimutatták, hogy a született büntettesről szóló feltevés elfogadhatatlan, akkor írt Lombroso munkájához egy új részt, mely a társadalmi tényezők befolyását vizsgálja.

A fennebb vázolt első felfogást tehát később maga Lombroso is feladta. Ez tényleg legkevésebbé sem alkalmas arra, hogy a büntetendő cselekmények okait, a criminalitás változásait (lásd fentebb a bevezetésben, 4—5 lap), a büntetendő cselekményeknek szelidebbé váltát megmagyarázza.*)

*) Lombroso tanainak vizsgálatát és czáfolatát ismerttettem fentebb id. cikkemben *Budapesti Szemle* CXXVII. kötet 326—328., 330—332. l.

2. Sokkal figyelemre méltóbb azoknak a felfogása, a kik a büntetendő cselekményeknek *elmekórtani alapon* iparkodnak okát adni.

Az idevágó kutatásokat számos orvos, (legmaradandóbb eredménnyel a nagytehetségű és alapos francia elmeorvos Morel, kivüle még az angol Maudsley, a német Grollmann és sokan mások) már jóval Lombroso fellépte *előtt*, sőt a XIX. század elejétől fogva végezték.

Ez elmeorvosok közül azonban igen sokan más-más magyarázatát nyújtják a criminalitásnak.

Egyesek szerint a büntetendő cselekményt a büntettesnek általános degeneráltsága magyarázza, mások szerint a büntett a psycho-physiologiai egyensúly megzavarodásának következménye.

A legtöbben úgy magyarázzák a büntetendő cselekményt, mint elmekórtani jelenséget, de itt ismét a felfogások árnyalatai szerfelett elágaznak. Majd azt adják a büntetendő cselekmény okául, hogy ez *a)* különleges idegbetegségnek vagy *b)* erkölcsi tébolynak vagy *c)* elmeengességnek, illetőleg *d)* hülyeségnek kóros jelensége; majd pedig, hogy az a büntettes: *a)* monomaniakus vagy *b)* alkoholikus vagy *c)* epileptikus vagy *d)* hysterikus természetének beteges megnyilvánulása.

A bűnügyi elmekórtani iskola munkásai annyiban megegyeznek az embertani felfogással, hogy

a bűnügyi ætiológiában a súlypontot *nem* a társadalmi tényezőkre, hanem a büntetendő cselekménynek egyéni okaira helyezik. De nem oly egyoldalúak, mint Lombrosonak első felfogása és az ezt követők álláspontja. Tanaikban sokkal több igazság is rejlik, mint a büntetendő cselekménynek boncztani vagy testi magyarázatában.

Kétségen felül áll, hogy igen számos büntetendő cselekmény a büntettesnek kóros elmeállapotából vagy korlátozott beszámíthatóságából*) ered.

Az előbbi esetekre nézve ez iskola íróinak igazuk van és egyúttal ugyanez esetekben ez iskola álláspontjának elismerése az emberiség követelménye. Az állam büntető hatóságai évszázadokon át ezrével, válogatott kínzások közt végeztették ki azokat, kikről már ma, az elmekórtan aránylag fejletlen állapota mellett is tudjuk, hogy elmebetegek, nem börtönbe vagy verpadra, hanem kórházba vagy tébolydába valók és megfelelő gyógykezelés mellett esetleg gyógyíthatók is.

Egyik vigasztaló példája ez annak, hogy a

*) Ennek fogalmát és azt, hogy büntető törvényünknek ide vágó rendelkezéseit (76. §.) módosítani kell, kifejtettem a III. országos elmeorvosi értekezlet elnökségének felhívására tartott előadásomban. Közölve ez értekezlet munkálatai (Budapest, 1905.) 24—46. l., különösen 34. és köv. l., valamint külön lenyomatban.

tudomány fokozatos fejlődése nemcsak az emberiség előhaladásának eszköze, hanem az állami teendők végzését is emberiesebbé teszi.

B) *A társadalmi környezet befolyásáról szóló régibb és újabb tanok.* Szemben az embertani és elmekórtani magyarázattal, a francia iskola azt tanítja, hogy a büntetendő cselekmények elkövetésére *a társadalmi környezetnek van nyomatékosabb, döntőbb befolyása.*

Ez a felfogás időrendben *legelső* mindazok közül, melyek a büntetendő cselekmények kór-oktanára vonatkoznak. Az első morálstatistikusok (egyúttal a bűnügyi statistika megalapítói) kutatták legrégebben a büntetendő cselekmények egyes tényezőinek, különösen az éghajlatnak, a nemnek és a kornak (sőt kisebb mértékben a gazdasági viszonyoknak is) hatását a büntetendő cselekmények számára.

a) Körülbelül egy időben (egymással ugyan összeköttetésben nem állva), de mégis párhuzamosan, már 1829-től fogva végezték Bruxelesben Quetelet és Párisban Guerry az idevágó első kutatásokat, melyeknek eredményeit korábban kisebb dolgozataikban, később egy-egy nagy munkában tették közzé.

A nagyobb érdem a nagyobb tehetségű Quetelet bruxellesi tanára, a ki (habár még általánosságokban túlzott és hajlandó volt nagy szólásokban elvetni a sulykot) egészben véve valóban úttörő, lángeszű nagy tudós volt, a ki

óriási munkát végzett, a tudomány haladása elé új utakat vágott és a bűnügyi statistika terén is maradandó eredményeket ért el.

Alapvető nagy munkája: *Az emberről és tehetségei kifejlődéséről, vagy a társadalmi physika kísérlete.* (Első kiadás 1835; második 1869) tartalmazza a szerző rendszerének fogalmait.

Quetelet kereste először a kapcsolatot a társadalmi jelenségek és a bűnösség közt és vélte az általa ismert (még nagyon rövid időszakra terjedő) statistikai adatok alapján megállapíthatni a *társadalmi törvényszerűséget* a büntetendő cselekmények elkövetésében.

Könyvének első kiadásában van ez a két gyakran idézett mondás:*) «Van egy budget, melyet az emberek ijesztő szabályossággal fizetnek: a börtön és a vérpad budgetje; főleg arra kellene törekedni, hogy ezt csökkentsük»; — és pár mondat alább: «A társadalom magában hordja mindazoknak a büntetendő cselekményeknek csiráit, a melyeket el fognak követni. Bizonyos értelemben a társadalom az, a mely a büntetendő cselekményeket előkészíti, a büntettes csak az az eszköz, mely azokat végrehajtja.»

*) A bennünket érdeklő fejtegetéseket l. a *Physique sociale* I. kötetében 94—97. l. és II. köt. 155., 249., 278., 314 és köv. l.

léstől, a társadalom átalakítása tekintetében pedig mindent a törvényhozástól várt, ép úgy hirdeti a francia iskola, hogy a családi és társadalmi környezet az egyénnek még szervezetét is módosítja és ha a büntettesnek testi vagy lelki szervezetében vannak is anomáliák, ezek azon társadalmi állapotból származhattak, melynek hatását a büntettes kiállotta. Ennélfogva büntetendő cselekmény elkövetése esetén első sorban a társadalmi befolyásokat kell számba venni, ha pedig a büntettesnél az egyéni tényezők pathologiai alapon túlsúlyban vannak, akkor nem büntetéssel, hanem elmebeteggel van dolgunk.

C) A régi (ügynevezett *classikai*) iskola híveinek az a legnagyobb erősségök, hogy a tételes törvényhozások az ő álláspontjukon vannak és a hivatásos büntetőjogászoknak (főleg egyes államokban, pl. a Németbirodalomban) túlnyomó nagy részök hozzájuk tartozik.

A régi iskola írói valamennyien megegyeznek abban, hogy ragaszkodnak a szabad aka-

a legkiválóbb szakkörökben oly feltűnést keltettek, hogy a francia kormány meghívta őt az igazságügy-ministerium statisztikai osztályának főnökéül. Ezt gyorsan követte meghívása a tanári állásra és megválasztása az *Institut* tagjává. Párisban a megfeszített munka és a tudományos egyesületekben, valamint a társadalomban reá váró kötelelességek (kedvelt és szenvedélyes *causeur* volt!) néhány év alatt aláásták egészségét. Szívszélhűdésben, hirtelen halt meg.

rat és az egyéni felelősségre alapított beszámíthatóság tételeihez. E két alaptétel mellett azonban az iskolának nagyon különböző árnyalatú csoportjait különböztethetjük meg.

A túlconservatívok mereven elzárkóznak az új kutatások eredményei elől, azokat részben veszélyes tévedéseknek is állítják. Közülük egyesek a büntetendő cselekményeket tisztán az emberek szabad akaratának következménye, a büntettes gonoszsága gyanánt fogják fel.

Vannak azonban a régi iskola hívei közt is sokan, a kik a tételes jogok álláspontját a tudomány újabb kutatásainak eredményeivel, különösen a bűnügyi embertan és büntető sociologia tételeivel kiegyenlíteni, esetleg részben módosítani is kívánják és elismerik az életani, pathologiai és társadalmi tényezők hatását a criminalitásra.

D) *A közvetítő iskolák álláspontja.* Könnyű az eclecticismust elvtelensége miatt gúnyolni, valójában mégis annak van igaza.

Mihelyt az embertani és a francia iskola első heves tudományos vitái lefolytak, körülbelül 16 év előtt, keletkeztek *a közvetítő irányok*, melyeknek legtöbb követője (van Hamel amszterdami, Liszt berlini és Prins bruxellesi tanárok kezdeményezésére) nemzetközi tudományos egyesületet is alkotott. Az *Union internationale du Droit pénal* (Nemzetközi büntetőügyi egyesület), melynek kebelében az új irá-

nyoknak magyarországi hívei is kifejtették munkásságukat, oly formulát talált, mely mind a büntettesnek és életviszonyainak, mind környezetének tanulmányozását szükségesnek tartja.

A közvetítő irányok elismerik, hogy a büntettesek egy része az ideg-, illetőleg elmebetegek közé tartozik, másoknál degeneráltságuk és boncztnai, valamint élettani anomáliáik tesznek szükségessé külön megfigyelést és tanulmányt, a legtöbb büntettest pedig a társadalmi tényezők és a környezet hatása teszik azzá. Így különösen az Union alapszabályai szerint is kifejezetten hangsúlyozza a bűnösség társadalmi tényezőinek *túlnyomó* súlyát, de elismeri az embertani, élettani és elmekórtani tényezők jelentőségét és felhasználhatóságát is.

Ilyképen a büntetőjogász és a társadalmi tudományok művelője, valamint az elmekórtan, az élettan, az embertan munkása és a törvényszéki orvos valamennyien tanulmányozhatják a büntetteseket és a büntetendő cselekményeket; mindegyiknek meg lesz a maga külön munkaköre, mindegyik eltérő felfogásnak lehet részleges jogosultsága és valamennyi együttműködésének lesz üdvös hatása a tudományra és az emberiség viszonyainak javítására.

IV. A gazdasági viszonyok és különösen a büntettes vagyoni helyzetének befolyása a büntetendő cselekmények elkövetésére.

Évezredek óta bölcselek, szépírók, költők, államférfiak, jogtudósok, egyházatyák, a társadalmi reformok kezdeményezői és sokan mások általánosságban ezer és ezerféle nyilatkozatot tettek arra nézve, hogy *a vagyoni helyzet minő befolyást gyakorol az embereknek erkölcsi magatartása tekintetében?*

Ez a kérdés azonban, habár azzal (inkább mellékesen) a morálstatisztikusok és a bűnügyi aetiologia keretében, a bűnösség sok más tényezője mellett, az új büntetőjogi irányok munkásai is foglalkoztak, egészen a legújabb időkig nem volt tüzetes, első sorban erre irányzott tudományos vizsgálódás tárgya.

1. A kérdésnek legújabb irodalma.

Valóban szolgálatot tett a tudománynak az amszterdami egyetem jogi kara, midőn 1900-ban a németalföldi egyetemek hallgatói számára jutalomtételül tűzte ki, hogy rendszeresen és bírálatilag adják elő azt az irodalmat, mely a gazdasági viszonyoknak a criminalitásra gyakorolt befolyását tárgyalja.

E jutalomtétel kitűzésének eredménye van Kan Józsefnek első díjat nyert és Bongér

jogi doctornak dícséretre méltatott pályamunkái.★)

A két pályamunka, melyeknek mindegyike terjedelmes kötetre megy, valóban rendkívüli buzgalommal és igen nagy tájékozottsággal állítja össze a kérdésre vonatkozó szétszórt fejtegetéseket az egész világirodalomból, kezdve a görög-római időtől egész napjainkig. Az úttörés érdeme a munkáját két évvel korábban közzétett van Kant illéti, ki egyúttal az általa tárgyalt szerzők véleményét rendszeresen csoportosította, azokat feldolgozta és mindegyik munkának tudományos becsét, értékét is mérlegeli, míg Bonger könyvének első részében (1—307. l.) csak lenyomatja az általa összegyűjtött irodalmat, és a második részben (311—722 l.) adja elő saját következtetéseit.

Tekintve az irodalom óriási terjedelmét, nem meglepő, hogy egyik munka sem teljesen ki-merítő. A magyar írók munkái közül mindegyik szerző csak egyetemünk kitűnő tanárának: Földes Bélának két német nyelven megjelent kisebb tanulmányát említi. (L. alább a morálstatistikusok tárgyalásánál.) De ezt nem

★) *Les causes économiques de la criminalité. Étude historique et critique d'étiologie criminelle* par Joseph van Kan. (Paris 1903. 496. l.) *Criminalité et conditions économiques* par Bonger docteur en droit. (Amsterdam 1905. 751. l.)

tekintve, más nemzetek irodalmából is ismerek nem egy kiváló, sőt régibb úttörő fejtegetést, melynek nyoma sincs egyik dolgozatban sem.

2. *A korábbi kutatás által a kérdés tárgyalásánál követett eltérő módszereket* van Hamel tanár a pályadíjnyertes munkához írt előszavában nagy tehetségével és teljes tájékozottsággal ismerteti.

Kivéve a feltétlen indeterminismus híveit — írja van Hamel — senki sem vonhatja komolyan kétségbe azt, hogy az egyéneknek, egyes társadalmi osztályoknak, valamelyik népnek gazdasági viszonyai, a gazdasági szükségletek és azok kielégítésének eszközei, a nyomor, a jólét, a gazdagság fontos szerepet játszanak abban, hogy az emberek minő magatartást kövessenek és egyúttal jelentékeny mérvben hatnak közre az egyeseknek jó vagy rossz, a társadalom igényeinek megfelelő vagy társadalomellenes cselekményeire. Ezért mindegyik munkában, mely a büntetendő cselekmények körökantát vizsgálta, a gazdasági viszonyoknak helyet kellett találniok.

De ebben a kérdésben a vélemények árnyalatai nagyon sok tekintetben eltérők és nagyon különbözők a megfigyelésnél és a következtetések levonásánál követett módszerek is.

Egyes írók egyik-másik bűnügynek adott részleteit elemzik és vagy azt kutatják, vajon ennek vagy annak a büntetettnek minő a gaz-

dasági helyzete, vagy mi volt az egyes büntetendő cselekményeknek indító oka?

Mások az egész művelt világ vagy egyik-másik ország, tartomány, község statisztikai adatait hasonlítják össze pl. a gabonaárak emelkedését vagy csökkenését vetik egybe a kriminalitás változásával. Ismét mások különbségeket tesznek a büntetendő cselekmények egyes fajai közt és megállapítják, hogy a gazdasági viszonyoknak más-más hatása van a közrend elleni, a személyek elleni, a vagyon elleni és a nemi büntetendő cselekmények tekintetében.

Nagyon eltérően ítélik meg a gazdasági viszonyok befolyását a bűnösség terjedelmére és természetére.

A felfogások különbözősége abból ered, hogy az illető szerzőknek más és más a világnézete és általános tudományos meggyőződése.

A kik az emberek szabad akaratát vitatják (ezeket van Hamel *neo-spiritualisták* gyűjtő név alatt foglalja össze), nem tagadják ugyan azt a jelentőséget, melyet az emberek cselekményeire gazdagságuk vagy az általuk elszenvedett nyomor gyakorol, de véleményük szerint az emberi akaratnak önkéntes erélye képes legalább nagyobb részben ellensúlyozni, sőt le is küzdeni azt az erőt, melyet az egyénnek gazdasági helyzete erkölcsiségére kifejt.

Velök szemben az embertan művelője ellen-

kezőleg a fajnak, az öröklékenységek tulajdonít legnagyobb jelentőséget.

Az elmekórtan munkása az idegrendszernek többé-kevésbé kóros állapotát és a degenerált-ságot helyezi előtérbe, ámbar egyidejűleg leplezi előttünk azt, hogy a kóros elcsenevészesedés benső kapcsolatban áll a nyomorral.

A sociologus minden más előtt azokat a pusztításokat jelöli meg, melyeket a szegény emberi lények közt a társadalmi környezet, mint valami romboló vihar végez.

Ebből a csoportból különválik a socialista, a ki csak azt az egyet ismeri el igaznak, hogy a büntetendő cselekmények számát és természetét feltétlenül a gazdasági termelésnek azok a különböző rendszerei határozzák meg, a melyek bizonyos időszakban szokásban vannak.

V. A gazdasági viszonyok hatását tárgyaló több kiváló író nézeteinek ismertetése.

Háromféle azoknak a fölfogása, a kik a gazdasági viszonyoknak a criminalitásra gyakorolt befolyását tudományosan vizsgálták.

a) Vannak, a kik azt vitatják, hogy a büntetendő cselekmények számát és természetét kizárólag a gazdasági helyzet határozza meg. Ilyenek különösen a socialdemocrata írók, illetőleg némely előzőik.

β) Sokkál kevesebb azok száma, a kiknek

fölfogása szerint a gazdasági viszonyoknak egyáltalában semmi befolyásuk sincs a bűnösségre. A criminalitást más tényezők és pedig vagy az élettani factorok, vagy a büntettes szabad akarat irányozzák.

Ez írók tehát kiindulási pontjuk szerint nagyon lényegesen eltérnek egymástól, mert közülök többen a bűnügyi embertani iskola hívei közé tartoznak és a született büntettesnek teljes determináltságát vitatják; ellenben a régi büntetőjogi iskolák legconservativebb több híve a föltétlen indeterminismus tanához ragaszkodik. Ennélfogva e két csoport követői csak a végső következtetésnél találkoznak, a mennyiben a gazdasági viszonyok hatását vizsgáló kérdésre valamennyien tagadólagos választ adnak.

γ) Több árnyalata van annak az álláspontnak, a mely szerint a gazdasági helyzetnek nagy súlya van ugyan a bűnösség előidézésében és mértékének meghatározásában, de a gazdasági tényezők befolyása nem kizárólagos, hanem az illető írók nézete szerint kisebb vagy nagyobb.

Ide tartoznak főleg a francia iskola tagjai, de rajtok kívül nagyon sokan mások is.

Dolgozatomnak ez a része első sorban a kérdéssel foglalkozott írók nézeteinek kivonatos vázolása, másrészt Bonger és van Kan munkáira nézve könyvismertetés keretében kíván maradni.

Nem követem az utóbb említett szerzők egyikének sem a módszerét, sem a rendszerét.

Természetesen mindegyik író fölfogásának tárgyalása ismét nagy könyvre terjedne. E dolgozat keretei föltétlenül kizárják annak lehetőségét is, hogy az egyes írók nézetével polemizáljak. Csak arról lehet szó, hogy a legkiválóbb írók véleményének illetőleg néhány legérdekesebb fölfogásnak mintegy jellemzéséül adjak rövid vázlatot.

A) *Egyes régiebb tudósok véleménye.*

a) Az ismertetett pályamunkák egyike sem említi Hommelnek, a leipzigi egyetem tanárának 1765 április havában, a szász választófejedelem jelenlétében tartott előadását, melyben *) Hommel — habár akkor még nem tanulmányozta Beccariának rövid idővel azelőtt megjelent könyvét — a büntetőjog reformja tekintetében radicalis reform eszméket fejtett ki. «A büntetéssel való fenyegetés — mondta Hommel — nem használ mindaddig, míg a nyomor büntetetre csábít. Viszont, ha nincs oly indító ok, a mi büntetetre vezessen, akkor bűncselekményt sem fognak elkövetni. Ezért a büntetendő cselekmények tényezőit kell elhárítani, a népnek gazdasági és erkölcsi helyzetét kell emelni.»

Kétségtelen kijelentése ez annak, hogy a nyomor a büntetendő cselekmények egyik legfőbb

*) Az előadást ismerteti Landsberg *Geschichte der deutschen Rechtswissenschaft* cz. munkája. III. rész. 390. l.

forrása. Ha egyoldalú is, mind a mellett sokkal figyelemre méltóbb nyilatkozat, mint Beccariának általánosságban tartott phrasisa: «A lopás rendszerint csak a nyomornak és a kétségbeesésnek büncselekménye.» (*A büntettekről és büntetéseikről* cz. m. Milano, 1764, második magyar fordítása Tarnai Jánostól, Budapest, 1887, 21. §.)

Az, hogy az ismertetett munkák Hommelt nem is említik, bizonyítja, hogy a két szerzőnek, szorgalma daczára, még több érdekes író kikerülte figyelmöket.

b) Lucas Károly, a francia börtönügyi irodalomnak első nagy tekintélye, statistikai adatokra való hivatkozás vagy más adatokkal való bizonyítás nélkül, mint axiomát állítja föl 1827-ben¹⁾ azt a két tételt, hogy a büntetendő cselekmények a nyomorból erednek és hogy a nyomor párhuzamosan halad a tudatlansággal.

Későbbi munkájában²⁾ (1836) Lucas vizsgálja a társadalom helyzetét, mint a bűnösség okát. A társadalmat három osztályra osztja és azt állítja, hogy a legalsóbb osztályban szükölködésből támadnak a vagyon elleni büntetendő cselekmények.

¹⁾ *A büntetési rendszerről általában, a halálbüntetésről különösen*, czímű híres művében. Lucas volt a XIX-dik században a halálbüntetés elleni küzdelemnek nagy hatást keltett vezetője.

²⁾ *A börtönök reformjáról* czím alatt.

c) Quetelet már a rendelkezésére állott statisztikai adatokkal képes támogatni végső következtetéseit. Ő már kimutatja,*^{*)} hogy habár a nyomort általában véve rosszra csábítónak tartják, mégis Franciaországnak és Németalföldnek legszegényebb tartományaiban követnek el legkevesebb büntetendő cselekményt. A kriminalitásnak veszélye nem jelentékeny az országnak azon részeiben, melyeknek lakosai, ha szegények is, szorgalmasak és józanok, munkájokkal kielégíthetik szükségleteiket és a mely tartományokban a vagyon egyenlőtlensége kevésbé érezteti hatását és ennél fogva kevesebb kisértést okoz.

Ellenben az országnak azon részeiben és különösen azon nagy városokban, a hol nagy vagyon van összehalmozva és a melyekben egyúttal a proletárok tömege összegyűl, a vagyontalanok napról-napra észlelik a vagyon egyenlőtlenségét, továbbá a nagy fényűzést, s ennél fogva nagyobb mértékben érzik szegénységüket és inkább vannak kisértéseknek kitéve. Az ipart űző vidékeken pedig, a hol politikai mozgalmak vagy gazdasági válságok ezer és ezer munkást jólétből egyszerre nyomorba döntenek, ezek a gyors változások gyakran büntetendő cselekményre vezetnek.

^{)} Lásd fentebb, a 19. lapon idézett művét. 2-ik kiadás 1869. 279. és köv. l. Lásd még ugyanott 314. és köv. l.

d) Tudtommal a jeles francia elmeorvos, Morel, ki úttörő tudós volt, mutatott rá 1857-ben először arra a jelentőségre, melyet a kérdésnek élettani vonatkozásai föltűntetnek. Az *emberi nemnek testi, értelmi és erkölcsi degeneráltságáról* szóló híres könyvében utal arra, hogy a kedvezőtlen anyagi helyzet mily nagy mértékben képes előidézni a szervezet elcsenevésszesedését. Az egészségtelen levegő, a rossz táplálék, egészségtelen foglalkozás üzése, az alkoholtartalmú italok fogyasztása, elégtelen munkabérek, a nyomornak erkölcestelenítő hatása, a hiányos tanítás és nevelés, mindezek a szervezetben mély zavarokat okoznak, melyek átöröklés következtében terjednek, sőt növekednek. E képen keletkeznek a degenerált társadalmi osztályok. Ezek között terjed a hülyeség és a büntetendő cselekmény.

B) *Az olasz positiv iskola írói.*

a) Lombroso, a ki korábbi álláspontja szerint a büntetendő cselekményeket kizárólag élettani okok hatására vezette vissza (l. fentebb III. A) 14—15 lap), mihelyt látta, hogy alaptételeit a francia és a német természettudósok és sociologusok czáfolatával szemben nem tudja megvédeni, háromféleképen változtatta álláspontját. Valamint Ovidius megírta a *Metamorphosest*, akképen a bűnügyi embertan művelője is, négy részben, megírhatja Lombroso «változásainak könyvét.»

A negyedik álláspont szerint az embertani iskola fáradhatlan vezérének végső következtetései lényegileg ezek: a büntetendő cselekmény elkövetésénél a főszűly a büntettesnek szervezeti hajlandóságán fekszik. Elismerhető azonban a műveltség és az ezzel együtt járó jelenségek befolyásának belevegyülése. A szegénység egymagában kevés büntetendő cselekményt okoz; az élelmiszerek árának változása a bűnösségre csak korlátolt és lényegtelen befolyást gyakorol. Az igazi nyomor miatt, különösen élelem hiányából elkövetett büntetendő cselekmények száma kisebb, mintsem általában gondolnók. Azt azonban elismeri Lombroso is, hogy a gabonaárak növekedése vagy rossz termés növeli a vagyon elleni büntetendő cselekmények számát (kivéve a gyujtogatást). A személy elleni büntetendő cselekményekre ezeknek nincs hatása.

Az éhség befolyása a lázadásokra nem jelentékeny.

Nem tagadja továbbá Lombroso, hogy a legszükségesebb dolgokban érzett nélkülözés arra vihet egyeseket, hogy a megélhetésre legnélkülözhetlenebb dolgokat lopjanak. Továbbá az alkohol, melyet annyi vagyontalan az éhség ellen használ, az embereket vad bűncselekményekre indítja. A nyomor erkölcs elleni bűncselekményekre visz.

Ellenben azt állítja Lombroso, hogy a gaz-

dagság, kivált a gyorsan szerzett gazdagság emelkedett, jellem nélkül több büntetendő cselekményt okozhat, mint a szegénység. (A gazdagság vizsgálatánál Lombroso fölhasználta az adók és illetékek, az örökösödési illetékek, a napi munkabérek és a takarékpénztári betétek összehasonlítását.) Következtetéseit e részben nem tartom elfogadhatóknak.

Egyébként Lombrosónak ideges sietését, álláspontjának és odavetett tételeinek gyakori változtatását, eljárásában a szabatoságnak és következetességnek sokszor hiányát ismét bizonyítja, hogy főmunkájának utólag írt III. kötetében (*A büntetendő cselekmény, okai és eszközei ez ellen.* Páris, 1899.) lényegileg másképp foglalja össze következtetéseit a 161. lapon, mint a 457. lapon (kimutatja ezt van Kan id. munka 76. l.); továbbá, hogy a *Politikai bűncselekményekről* szóló művében, melyet Laschi-val együtt írt, a gazdasági okoknak szélesebb és kiterjedtebb befolyást tulajdonít, mint előbb említett könyvében.

b) Ferri Henrik korábban egyetemi tanárnak, jelenleg olasz képviselő- és az olasz socialista párt egyik vezetőjének irodalmi működésében két korszakot kell megkülönböztetni. Ez a nagytehetségű és munkabírású író ugyanis pályájának első felében határozottan a socialisták ellen fordult, sőt polemikus iratot is tett közzé Turati alább említendő (52—53 lap)

egyik munkájával szemben. Később azonban Ferri maga is socialdemocratává vedlett át és ekkor erre a kérdésre vonatkozó nézeteit is megváltoztatta.

Ehhez képest Ferri kétféle álláspontját kénytelen vagyok ketté választani; itt csak a korábban (1894 előtt) megjelent munkákban kifejtett véleményét ismertetem, a későbbi álláspontra alább a socialdemocrata írók közt (52—54. lap) kerül a sor.

A régebbi álláspont szerint, melyet Ferri egyebek közt *Bűnügyi társadalomtan* (Sociologie criminelle, Páris, 1893.) című munkájában fejt ki, a büntetendő cselekmény vegyes természetű jelenség, melynek egyidejűleg mind egyéni, mind physikai, mind társadalmi okai vannak. Főtenyezője: a szervezeti hajlandóság, melyet Ferri bűnügyi idegbetegségnek («névrose criminelle») tart. Ennyiben egyezik Lombroso és Ferri álláspontja. De (és itt kezdődik Ferri eltérése az iskola fejétől) habár a büntettesnek veleszületett vagy később megszerzett természeti sajátságainál fogva hajlandósága van is a bűntettekre, annak elkövetéséhez mellőzhetetlenül szükséges a physikai*) és a társadalmi tényezők

*) Ezeket magyarul *természeti* tényezőknek nevezhetnénk. Ezek közé sorolja Ferri a fajt, melyből a büntettes származott, az éghajlat és az évszakok hatását, a talaj termékenységét vagy terméketlen voltát, stb.

együtthatása is. E műben czáfolja Ferri a socialisták és más iskolák tételeit is.

A gazdasági tényezőknek Ferri többé-kevésbé közvetve jelentékeny (de nem kizárólagos) befolyást tulajdonít, azonban ezek az egyéni okok nélkül nem vezethetnének büntetendő cselekmények elkövetésére. A gazdasági viszonyok csak az egyik tényezőt alkotják; jelentőségek viszonylagosan korlátozott.

c) Az olasz positiv iskolának legkiválóbb jogásza és leglogikusabb írója, báró Garofalo Rafael, korábban a nápolyi törvényszék elnöke, majd főügyész, jelenleg a római semmitőszéki főügyész helyettese. Főmunkája, *Criminologia*, megjelent francia fordításban is (1895).

Garofalo megegyez az olasz iskolának két előbb említett írójával abban, hogy végeredményben a büntetendő cselekmény oka a büntettes szervezetében rejlik, mely hajlamosít a büntetetre. Eltérők azonban többi tételei. Szerinte a büntetendő cselekmény a büntettes erkölcsi érzésének veleszületett elfajulásából ered. Ennyiben tehát a büntettes abnormális lény, a kiben nincs meg az átlagos erkölcsi érzék.

A külső tényezőknek, minők a természeti és az erkölcsi környezet, a hagyományok, mások példája, az éghajlat, a szeszes italok élvezete stb. megvan a magok hatása, de egészséges szervezetű ember pusztán ezen külső körülmények hatása alatt nem követhet el büntetendő

cselekményt. A büntettes szervezetében van a büntetendő cselekményre vezető kóros hajlam, melyet külső jelekből többé-kevésbé föl lehet ismerni. Ennek hatását azonban a külső körülményeknek szerencsés összejátszása csökkentheti vagy egészen meg is szüntetheti.

Ilyen visszatartó eszköz a büntetendő cselekmények elkövetése ellen a vallás. Ellenben az elemi oktatás egymagában véve a helyett, hogy megakadályozná, még növeli a büntetendő cselekmények számát, a gazdasági helyzetnek pedig, különösen a szegénységnek (ezt abban az értelemben véve, hogy az illetőnek nincs tőkéje, illetőleg nincs megtakarított pénze), vagy szabatosabban szólva, a proletariatus gazdasági helyzetének semmi befolyása sincs a büntetendő cselekményekre. (*Criminologie*, 166—193. l.). Garofalo még azt is tagadja, hogy a proletár társadalmi osztályokban több vagyon elleni büntetendő cselekményt követnének el, mint a jó módú osztályokban (id. m. 177. és köv. l.).

Valamely nép gazdasági tevékenységének haladása nem vonja maga után a bűnösség növekedését. Ellenkezőleg a műveltségnek az a jó hatása van, hogy a criminalitást különleges formákra korlátozza. (Garofalo példája: nem gyakori ma már a rablás a közúton, ellenben előfordul különleges új alakokban, pl. egy I. osztályú vasúti kocsifülkéjében).

d) Az orvostudományi írók közül Lombroso-

nak legkiválóbb olasz tanítványa, dr. Marro Antal,*) ki a módszer szabatoságában fölülmúlja mesterét. Dr. Marro Antal azt vitatja, hogy a büntetendő cselekmény főoka: élettani ok és pedig a központi idegrendszer táplálkozásának hiányossága. Ez vezet az akarat szervének meggyengítésére és ez által a büntetendő cselekményre. Ezen testi hanyatlást különböző természetű okok idézhetik elő és ezek közt a proletariatus vagyoni helyzete is szerepel.

E fölfogás szerint a gazdasági tényezők befolyása közvetett. De tagadhatatlan, hogy a nyomor gyengíti az akarat szerveit (a mi épen a központi idegrendszer elsatnyulásának következménye) és ez által bűncselekményre visz.

e) Az úgynevezett «olasz positiv iskola» négy legkiválóbb írójának tételeit azért kellett részleteznem, mert tanulságos annak kiemelése, hogy az új irányok úttörő íróinak álláspontja nemcsak a gazdasági viszonyok befolyására vonatkozó részletkérdés tekintetében, hanem az alapvető tételekre nézve is mily lényegesen eltér egymástól. Ehhez még figyelembe kell venni azt is, hogy az iskolának két leghevesebb vezére, Lombroso és Ferri alapvető tételek tekintetében is többször változtatták álláspontjukat és így tulajdonképen nem egységes iskoláról kellene

*) Főmunkája a *Büntettek jelleméről* írt tanulmány (Torino, 1887.).

beszélni, hanem mind a négy író — még pedig Lombrosot és Ferrit színök változtatásához képest több helyütt — különválasztva kellene tárgyalni.*)

C) *A francia iskola írói*

jelentékeny fontosságot tulajdonítanak a gazdasági tényezőknek, de nem mindegyik író helyez azokra egyforma súlyt. Mindegyik jelesebb író külön álláspontjának vázolója túlhaladná e dolgozat kereteit.

*) 1891 körül néhány olasz író, először Carnevale, majd Alimena nápolyi tanár, később külföldi criminalisták is, büntetőjogi harmadik iskola, olaszul «terza scuola» elnevezés alatt kezdtek megkülönböztetni egy kis csoportot, mely azt vitatta, hogy a büntetendő cselekmény élettani tényezőinek jelentősége csekélyebb, mint a hogy Lombroso és követői tanították, ellenben a társadalmi tényezők fontosságát nagyobb mértékben kell hangsúlyozni.

Ez a csoport nem érdemli meg sem az elkülönítést, sem a külön elnevezést, mert utóbbi tételét a «francia iskola» legkiválóbb írói (l. fentebb III. B) b) alatt 20—22. l.) már éveekkel a «terza scuola» fellépte előtt hangoztatták, a harmadik iskola más tanai pedig közösek az olasz positivista iskola tanaival.

Ebből az okból e csoportról csak mellékesen emlékezem meg és ezt is csak azért kell tennem, mert e csoportnak két tagja kérdésünkre nézve új elmélet kifejtését kísérlette meg.

Alimena a III. bűnügyi embertani congressuson a gazdasági tényezőknek jelentékeny hatását hangsúlyozván, azt vitatta, hogy a bűncselekmény közvetlen viszonyban van a polgári és társadalmi ügyek számával, mely szám északról délre növekszik és megfordított

a) Az iskola alapítójának, Lacassagne-nak,*) idevágó tételei a következők:

A bűncselekmények társadalmi okai közt a gazdasági tényezők nagy szerepet játszanak. Társadalmunkban, mint mindegyik társadalomban, a jólét szempontjából különböző társadalmi osztályok vannak. A vagyontalanokat, a

arányban van a forgalomba hozott értékekkel. Alimena ebből azt következteti, hogy a népeiséget szűkölködésének fokához képest az egyenlőtlenség érzése vagy büntetendő cselekményekre vagy polgári perekre indítja. Ez a tétel nincs bizonyítva.

Poletti (*Az érzésről a jogtudományban* cím alatt Udine, 1882. megjelent munkájában) arra utalt, hogy figyelembe kell venni a criminalitás és a társadalom gazdasági tevékenységének fejlődése közti arányt is. Ahhoz, hogy a criminalitás növekedéséről beszélhessünk, szükséges, hogy az nagyobb fokú legyen, mint a társadalom, (a kereskedelem, az ipar és más üzletek terén előállt) gazdasági munkásságának növekedése. Minthogy pedig 1826-tól 1878-ig Olaszországban a criminalitás növekedése a következő aránynak felel meg: 100 : 254, ellenben ugyanez idő alatt a gazdasági tevékenység megháromszorozódott: ennél fogva Poletti azt vitatta, hogy a büntetendő cselekmények száma még fogyott is.

Ezt az elméletet Tarde, Ferri, Garofalo és mások hevesen támadták. Előbbi kimutatta, hogy míg a polgári és a kereskedelmi perek száma meglepően ugyanaz maradt, addig a lakosság egy része ma háromszor, sőt hatszor annyi bűncselekményt követ el, mint félszázad előtt.

*) A törvénytudományi orvostan tanára Lyonban. Nagyobb terjedelmű dolgozatot eddig nem tett közzé. Főfogását congressusi beszédekben és néhány értekezésben foglalta össze.

kik nyomorult lakásokban laknak, elégtelenül táplálkoznak és a kiknek rossz szokásaik vannak, megtámadják a terhesség és a gyermekkor betegségei, melyek deformálják a csontvázat és többé-kevésbé alapján megtámadják az idegrendszert. A nyomor tehát boncztoni elváltozásokhoz és anomáliákhoz vezet, melyeket Lombroso helyesen megállapított. De nem ezek az anomáliák okozzák azt, hogy a vagyontalanok büntetendő cselekményeket követnek el. A büntettesnél a szervezeti működésnek elváltozása az agyrendszernek és a társadalmi környezetnek kölcsönös összehatására vezethető vissza. Nem az atavismus, se más valami szervezeti hajlandóság, hanem a társadalmi környezet, a criminalitás melegágya, ez teremti a büntettest. «A társadalmaknak olyan büntetteseik vannak, a minőket megérdemelnek.»

A törvényhozás és a társadalmi reformok kezdeményezője ennél fogva többfélét tehet a társadalmi viszonyok javítására és a nyomor enyhítésére; míg az olasz iskola tanai kizárják azt, hogy törvényhozási, kormányzati vagy társadalmi intézkedésekkel meg lehessen változtatni a «született büntettes» helyzetét.

Lacassagnenak a büntettesek osztályozására és agyrendszerük különbözőségére vonatkozó részletes tételeit, melyek különben is csak orvosi szakmunkába valók, más (különösen német) elmeorvosok nem fogadják el.

b) Tarde Gábor volt a francia iskolának legfényesebb, sajnos, már kialudt csillaga. Kérdésünkre vonatkozó nézeteit fentebb (l. fentebb 21. l. a jegyzetben) már említett nagy munkáiban és congressusi felszólalásokban fejtette ki.

A szerzőnek fényes irányát, finom és mély fejtegetéseit természetesen nem adhatom vissza főbb tételeinek ebben a sovány és száraz vázlatában.

Boncztoni alapon — bizonyítja Tarde — büntettes typust lehetetlen megállapítani. A büntettek osztályozását is sociologiai alapokra kell fektetni.

Tarde nem tagadja, hogy a büntetendő cselekménynek természeti és élettani tényezői is vannak, de vitatja, hogy a társadalmi befolyás túlnyomó. A társadalomnak összes jelenségeit, beleértve a büntetendő cselekményt is, megmagyarázza az utánzásnak hatalmas, leggyakrabban öntudatlan, mindig titokzatos hatása. Ma az utánzás hatása a magasabb társadalmi osztályok tagjairól az alsóbbakra; a bűn pedig a fővárosból és a nagy városokból a falúra terjed át.

Korunkban a büntetendő cselekmények elkövetése különleges foglalkozássá vált, mely mindinkább bizonyos osztályok tagjaiban összpontosul. A mai büntetendő cselekmény jobban meggyökerezett, lassan, de állandóan terjed. Ennek a terjedésnek oka, hogy a büntetendő

cselekmény ma jobban jövedelmező és kevesebb kockázattal jár, mint régen; továbbá, hogy a büntetteknek hivatásszerű elkövetésére napjainkban még többen alkalmasak, mint korábban; végre az a tény, mikép annak szükségessége, hogy büntetendő cselekményt kövessenek el, gyakoribbá vált.

Félszázad óta folytonosan nőtt azoknak a tárgyaknak a száma, melyeket könnyű dolog ellopní, elsikkasztani stb. és szaporodtak azok az élvezetek is, melyeket lopás, csalás, hűtlen kezelés elkövetése útján meg lehet szerezni. Ugyanez idő alatt a fogházak egészségügyi és egyéb viszonyai folytonosan javultak, a bírák és esküdttbíróságok kegyelmes fölfogása pedig napról-napra növekedett. E szerint a büntetendő cselekmények nyeresége nőtt, kockázata pedig fogyott. Munkakerülő ember számára a bűncselekmények elkövetése ma már egyike azoknak a foglalkozásoknak, melyek legkevésbé veszedelemesek és a legjövedelmezőbbek. Ugyanazon félszázad alatt a társadalmi forradalom megsokszorosította a tönkrementeket, az elkeseredett elemek és a csavargók számát és minthogy a jótékonyági ösztönök az üzletemberek sorában nem növekedtek, ennél fogva még a viszonylagosan becsületes elitáltak is az első büntetendő cselekmény után gyakran csatlakoznak a hivatásos büntettekhez, mert a tisztességes társadalom kilöki őket a maga soraiból.

A föntebbi fölfogást igazoltnak tekintem a büntetéseknél egyik jelentékeny csoportjára, a hivatásszerű büntetésekre nézve, de egyoldalú, illetőleg túlzott az a többi büntetéseknél tekintetében.

A munkának — folytatja Tarde — jótékony hatása van. E szerint az összefüggés a kriminalitás nagyobbodása és a termelési módozatok fejlődése, illetőleg az ipari tevékenység növekedése közt nem okozati, hanem alkalmi, nem természetes, hanem esetleges.

A mi a gazdagság és a szegénység befolyását illeti, arról Tarde több munkájában nyilatkozik.

A büntetendő cselekményeknek rendes oka a birvágy vagy a gazdagodási vágy. E szerint a gazdagot, még ha a legtisztességtelenebb is, vagyona rendszerint visszatartja attól, hogy büntetendő cselekményt kövessen el.

De nem a gazdagságnak és szegénységnek, hanem az elégedettségnek és az elégtelenségnek van befolyása a büntetendő cselekményekre. Azok, a kik viszonylagosan jómódban élnek, rendszerint meg vannak elégedve jövedelmöknek mérsékelt növekedésével és tartózkodnak attól, hogy vagyonukat büntetendő cselekmények segítségével iparkodjanak gyarapítani. A francia paraszt általában véve ilyen mérsékelt és sokkal megelégedettebb, mint az a milliomos bankár vagy az az ideges politikus, a ki nagy vagyonát üzérkedő üzletekkel, család-

sokkal és zsarolásokkal iparkodik növelni. A jó módú mezőgazdák általában véve a legbecsületesebbek.

Most is áll a régi igazság: a gonosznak az a mentsége, hogy gyakran szerencsétlen. Már pedig társadalmunk nem boldog, nem is megelégedett.

Ez által végeredményben Tarde is elismeri, hogy a szegénység a büntetendő cselekményeknek hatalmas tényezője, csakhogy nem önmagában véve, nem közvetlenül, hanem közvetve.

A jólétnek különböző foka a bűncselekményeknek, ha nem is mennyiségére, de különböző minőségére hat, különösen más-más befolyása van arra a tárgyra, mely felkelti a büntetett birvágyát. Valamivel magasabb fokú jólét bizonyos vágyakat kelt, másokat pedig elnyom. Az utolsó 50 év alatt, a mióta Franciaország gazdagodásnak indult, a gazdasági termények lopási arányszáma csökkent, ellenben több ékszert és több készpénzt loptak.

A szegény megyékben egyenlő a személy és a vagyon elleni büntetendő cselekmények száma. A gazdagabb megyékben több a vagyon elleni büntett.

A nagyvárosi központokban, a hol a jólét legmagasabb fokát éri el, egyúttal a legmélyebb és legelterjedtebb nyomort is találjuk. Ezért itt több vagyon elleni büntetendő cselekményt követnek el, mint a legszegényebb vidékeken, a mit már Quetelet is megállapított.

Számos nagyérdekű egyéb részlet ismertetését, sajnos a tér hiánya nem engedi.

D) *A socialista írók álláspontja.*

Ámbár a gazdasági tényezőknek már évtizedekkel Marx irodalmi munkássága előtt többen (köztük láttuk fennebb, a 31—32. lapon, Hommel és Lucas nézetét) döntő befolyást tulajdonítottak a büntetendő cselekményekre, mindamellett ennek az álláspontnak legbehatóbb feldolgozását a socialista írók munkáiban találjuk.

a) A socialista írók elfogadják a francia iskolának a környezet befolyására vonatkozó elméletét, csakhogy kiegészítik azt a társadalmi materializmus elméletével. A francia iskola követői ugyanis, habár méltányolják a gazdasági helyzet hatását, mint a büntetendő cselekményeknek közvetlen okát, mindamellett a teljes felelősséget mégsem tulajdonítják a társadalom gazdasági szervezetének. Ezzel szemben a socialista irodalom azt vitatja, hogy a kedvezőtlen anyagi helyzetnek és ebből folyólag a kriminalitásnak fő oka a társadalomnak jelenlegi capitalista szervezete és minden bajnak orvossága lenne a magántulajdonnak teljes eltörlése vagy legalább is az, hogy a termelés eszközeit kivennék a magántulajdonból és köztulajdon tárgyaivá tennék. Ez a tan tehát az egész kriminalitásnak materialista felfogása.

A kérdésünkre vonatkozó socialista irodalomról van Kan a következő képet adja:

Marx elméletét a criminológiára kétféleképen alkalmazták:

Az íróknak egyik csoportja (mely csoport élén az alább [56—60. lap) ismertető Colajanni áll) azt vitatja, hogy a büntetendő cselekményeknek vagy legalább a legtöbb büntetendő cselekménynek közvetlen oka az a gazdasági méltánytalanság és bizonytalanság, melyet korunknak gazdasági viszonyai feltüntetnek, valamint a bajoknak az a hosszú sorozata, melyet ezek korunk társadalmában magok után vonnak.

A másik csoport írói úgy tekintik a büntetendő cselekményt, mint természetes visszahatást azok részéről, a kiket a capitalismus kizár a föld javaiból, visszahatást a tulajdonosok kiváltságai és azon rendszabályok ellen, melyeket ezek javaik védelmére alkalmaznak.

Mind a két csoport írói tehát megegyeznek abban, hogy kizárólag a materialismus álláspontjából vonják le következtetéseiket. Csakhogy az előbbi csoport írói a criminalitásnak, az utóbbiak ellenben a társadalomnak szervezetét vizsgálják materialista szempontból.

A két csoport írói közt tehát a kiindulási pontban van a különbség.

Az első csoport írói a criminalitás vizsgálatából indulnak ki és visszamenve a büntetendő cselekmények okaira, azokat abban a sanyarú gazdasági helyzetben vélik feltalálni, mely vagy

egyedül vagy legalább igen jelentékeny részben ezt a nagy társadalmi kórt előidézte. Ezek az írók tehát a büntetendő cselekményt önmagában véve, mint társadalmi jelenséget fogják fel materialista szempontból.

Ellenben a másik csoport írói első sorban nem a criminalitást, hanem a capitalista szervezetet vizsgálják és ez utóbbit úgy fogják fel, mint a jelenkori társadalom mindegyik kóros nyilvánulásának, első sorban a kriminalitásnak forrását. Ennek a csoportnak kiindulási pontja tehát nem a büntetendő cselekmény, hanem a társadalmi viszonyok.

A végső következtetésnél mindakét csoport írói találkoznak.

A socialista írók szerint az egész társadalmi környezetnek befolyása a gazdasági környezetnek hatására zsugorodik össze, az egész társadalmi tevékenységet gazdasági okok határozzák meg; különösen a büntetendő cselekményt minden más felett és különlegesen gazdasági okok irányozzák.

b) Előfutárok.

Hasonló nézeteket már régebben és általánosságban Godwin (1796), Owen, (1821), Cabet (1840), Fourier (1846), Pecqueur és Proudhon (1858) fejtettek ki.*

*) Godwin szerint a büntetendő cselekményeknek valódi forrása az, hogy az egyik embernek bőségben rendelkezésére áll mindaz, amitől a másik meg van

c) *Marx és Engels álláspontja.*

Marx behatóan nem foglalkozott kérdésünkkel, csak általánosságokban vázolta álláspontját. A történelmi materialista felfogás azonban magában foglalja az összes társadalmi viszonyoknak és az összes társadalomellenes jelenségeknek, (ide értve a büntetendő cselekményeket is) anyagelvi alapon való magyarázatát.

Marx azt vitatja, hogy minden társadalmi jelenség, legyen az akár politikai, akár vallási, akár æsthetikai, akár erkölcsi természetű, csak a gazdasági indító okoknak közvetlen és kizárólagos terméke.

«Az ember lételét — írta Marx — nem lelkiismerete irányítja, hanem ellenkezőleg, társa-

fosztva. Owen remélte, hogy mihelyt a túlságos gazdagság és a túlságos szegénység el fognak tűnni, egyszerre megszűnik minden kísértés, mindazok az indokok, melyek jelenleg büntetendő cselekményre vezetnek.

Cabet (*Voyage en Icarie*) minden bűnnek, a társadalom minden büntettének, mind a gazdagok, mind a szegények számára minden szerencsétlenségnek okát a vagyoni egyenlőtlenségben, a tulajdonban és a pénzben vélte megállapíthatni. (Ebben van a magva sok modern marxista criminologus tételének.) «Hódítók vagy az aristocrazia — írta Cabet — elfoglalták vagyis ellopták a földet, sőt az összes ingó dolgokat is (id. m. 310. l.) és tulajdonuk megvédése céljából lopásnak nyilvánítottak minden oly cselekményt, a mely birtokukat sérti.» Proudhon írja: «A szegénynél a szükölködés, a lassú éhezés eltompítja a lelkiismeretet, ez szüli az összes betegségeket és bűnöket, a tunyaságot és a lopást.»

dalmi létele irányítja, sőt determinálja lelki ismeretét.»

Engels már részletkérdést vizsgált; nevezetesen egybevetette az angol criminalitás ijesztő növekedését a sanyarú gazdasági helyzettel. (1844.) Adatai szerint a büntetendő cselekmények száma 1815-től 1842-ig Angliában hatszor nagyobb lett. A mezőgazdasági vidékeken 1043, az ipari kerületekben 840 lakosra esett egy büntetett. Ebből Engels azt véli megállapíthatni, hogy a mely kerületekben sanyarúbb a munkás helyzete, ott nagyobb mértékben nő a büntetendő cselekmények száma.

E fejtegetéseknek még nincs szigorúan tudományos jellegök. Valószínű azonban, hogy Angliában a bűncselekményeknek akkori rendkívül nagy számát az ipari proletariatus azon időbeli gazdasági helyzete is befolyásolta.

d) *A marxista criminologusok.*

α) Turati Fülöp*) foglalta össze először a büntetendő cselekményeknek marxista elméletét.

Turati szerint a társadalmi tényezők és első sorban a gazdasági helyzet az, melytől minden más társadalmi jelenség függ.

*) Milano képviselője és egy folyóirat szerkesztője. Tanulmányát melynek címe *A bűncselekmény és a társadalmi kérdés* (Milano, 1883) lefoglalták. Ferri, a ki akkor még nem csatlakozott a socialdemocrata párt-hoz (l. fennebb 225. lap.) *Socialismus és criminalitás* (1883) cím alatt röpiratot írt Turati tanulmánya ellen.

Ezek azok az igazi és csaknem kizárólagos elemek melyek a büntetendő cselekményeket előidézik.

Az egyéni tényezőknek csak korlátozott hatásuk van, különösen a született büntettesekre, a kik azonban az összes büntetteseknek csak 10%-át teszik ki. E szerint a büntettesek legnagyobb része a társadalmi tényezők hatásának van alávetve. Lombroso elméletével nem is lehetne megmagyarázni, hogy a népességnek csak egy kis része követ el büntetendő cselekményeket, mert hisz a természeti és az élettani tényezők hatása az egész népességre egyformán kiterjed.

β) Battaglia Brúnó *A büntetendő cselekmény dynamikája* (Nápoly, 1886) című munkájában azt vitatja, hogy a büntetendő cselekmény főoka a tettesnek lelki degeneráltsága.

Battaglia elveti Lombroso tanát az atavis-musról, de maga is elfogadja a büntettesnek boncztoni és lélektani típusát, melynek jellege pathologikus és degenerált. Ezt a típust lelki tulajdonságai teszik büntetessé. Hiányzik benne az a képesség, hogy valamely adott társadalom létfeltételeihez alkalmazkodják és hiányzik az erkölcsi összhang az egyén és a többség közt.

A gazdasági viszonyok nemcsak alkalmi befolyást gyakorolnak a criminalitásra, hanem állandó jelentőségük annak következtében, hogy közreműködnek a büntetendő cselekményt elő-

idéző többi tényezőnek, főleg a degeneráltságnak alakulására is. A büntetendő cselekmény csak bizonyos fokig degenerált egyéneknél fordul elő.

Battaglia tanulmányának második része adja a marxista sociologia alapvonalait. Azt vitatja, hogy mindazt a visszásságot, hibát, rendetlenséget, mely a családban, az államban, a társadalmi és vallási viszonyokban jelentkezik, végeredményben a jelenkor gazdasági viszonyai idézik elő.

A nyomor önmagában véve is oly feltételeket teremt, melyekből a criminalitás nagy része előáll.

γ) 1894 után írt munkáiban *) Ferri Henrik lényegileg más következtetésekre jut, mint korábban. (Lásd fennebb IV. Bb 225. l.)

Azt hangoztatja, hogy a nyomor, ha az emberek elcsenevészésének nem is egyetlen és kizárólagos oka, mégis a legfőbb ok. Ez idézi elő a legtöbb betegséget, az örültséget és a criminalitást. A nyomor eltűnése nem szüntetne ugyan meg minden büntetendő cselekményt, de azoknak legnagyobb és legjelentősebb részét mégis eltörölné. Már pedig a socialista rendszerről elhiszi a maga is socialistává átváltott Ferri, hogy keresztülvitele esetén meg fog

*) *Socialismus és positiv tudomány* (1894); *Positivista vitakérdések a socialismusról* (1895); *Bűnügyi embertan és socialismus* (1895).

szünni a munkás osztály nyomora, tehát a nyomor eltűnésével megszűnnék a nép degeneráltságának főoka és a büntetendő cselekmények nagyobb része is. Mindez azonban csak állítás pozitív bizonyíték nélkül.

Azt is állítja Ferri, hogy a verseny láza és az az ádáz küzdelem, melyet egyesek a magántulajdon megszerzése és megtartása czéljából folytatnak, még a bourgeois-világban és a főurak közt is egyeseket idegbetegségbe, büntetendő cselekményhez vagy öngyilkosságba sodornak, míg a collectivista szervezet mellett mindezek az egyének sokkal nyugodtabb életnek örvendének.

Legutóbb idézett socialista dolgozatában Ferri még azt is vitatja, hogy az alkalmi és a szokásszerű büntettek csaknem kizárólagosan a társadalmi környezet termékei. Pedig ezek teszik ki a büntettek $\frac{3}{4}$ részét. Mindezek eltűnnének a collectivista társadalomban. Még szenvedélyből se fognának büntetendő cselekményt elkövetni, mert a socialista szervezetben az önzés nem lesz többé kiengesztelhetlen ellenese a társadalmi életnek.

Csak a büntettes elmebetegek és a született büntettek maradnának meg, de ezek száma a viszonyoknak általános javulása következtében szintén csökkenne.

Lombrosóval szemben helyesen utal Ferri arra, hogy a criminalitásnak az utolsó félszá-

zadban jelentkező nagy és folytonos változásait nem lehet embertani vagy természeti alapon megmagyarázni, mert az embertani és a természeti változások csak lassan állanak be. Ezért a büntetendő cselekményeknek időszaki változásait legnagyobb részben társadalmi tényezőknek kell tulajdonítanunk. Még bizonyos embertani tényezők, (pl. a kornak és nemnek befolyása a büntetendő cselekményekre, az elhagyatott gyermekek védelme, stb.) is a társadalmi tényezőktől függenek.

δ) Colajanni Napoleon olasz egyetemi tanár fejtette ki több kisebb-nagyobb munkában *) legteljesebben a marxista kriminológia elméletét. Főmunkájának címe: *La Sociologia criminale* (Catania, 1889 két kötetben.)

Első része polemia Lombrosónak a büntettes-typusról szóló elmélete és a physikai atavismus tana ellen.

A mű második része a büntetendő cselekmény tényezőit kutatja.

Főtételei: hogy a criminalitásnak valódi oka nem az embertani és természeti behatásokban fekszik; továbbá hogy a degeneráló és élettani tényezők a gazdasági helyzet következményei,

*) Kisebb dolgozatai: *La delinquenza e le sue cause*, (1885); *Az alkoholismusról* (1887); *A criminalitás jelenkori kérdése*, *Socialismus és bűnügyi sociologia* stb.

mely ezáltal a büntetendő cselekményeknek közvetett oka lesz.

A büntetendő cselekmények kóroktanát Colajanni gazdasági alapokra fekteti. A gazdasági tényező a legfőbb, ez uralja a többit és az erkölcsi rendet, valamint a criminalitást is.

A gazdasági tényezőknek a büntetendő cselekményekre gyakorlott közvetlen befolyása abból következik, hogy a büntettes életszükségletei kielégítésének eszközei hiányzanak. A közvetett hatás a társadalmi rend más tényezőinek munkája. Ilyenek: a háború, az iparnak jelenlegi szervezete, a család, a házasság, a politikai intézmények, a honosság, a kóborlás, a nevelés stb. mind hatalmas okai a criminalitásnak, melyeket azonban a gazdasági helyzet determinál.

Ezeket a tényezőket aztán Colajanni egyenként nagy részletességgel tárgyalja. Ezekből csak néhány jellemző adatra szorítkozhatom.

A gazdasági tényezők közvetett befolyásának tárgyalásánál kiemeli Colajanni, hogy a munkátlanlanság, különösen a nagy városok parasitáinak tétlensége is gyakran büntetendő cselekményre vezet.

Ugyane tényezők közvetlen hatásának fejtegetésénél azt állítja Colajanni, hogy a nyomor befolyása, különösen a lassú és hosszú ideig tartó éhségnél mutatható ki.

A büntetendő cselekmények indító okainak tanulmányozása még inkább mutatja a gazda-

zadban jelentkező nagy és folytonos változásait nem lehet embertani vagy természeti alapon megmagyarázni, mert az embertani és a természeti változások csak lassan állanak be. Ezért a büntetendő cselekményeknek időszaki változásait legnagyobbbrészt társadalmi tényezőknek kell tulajdonítanunk. Még bizonyos embertani tényezők, (pl. a kornak és nemnek befolyása a büntetendő cselekményekre, az elhagyatott gyermekek védelme, stb.) is a társadalmi tényezők-től függnnek.

δ) Colajanni Napoleon olasz egyetemi tanár fejtette ki több kisebb-nagyobb munkában *) legteljesebben a marxista criminologia elméletét. Főmunkájának czíme: *La Sociologia criminale* (Catania, 1889 két kötetben.)

Első része polemia Lombrosónak a büntettes-typusról szóló elmélete és a physikai atavismus tana ellen.

A mű második része a büntetendő cselekmény tényezőit kutatja.

Főtételei: hogy a criminalitásnak valódi oka nem az embertani és természeti behatásokban fekszik; továbbá hogy a degeneráló és élettani tényezők a gazdasági helyzet következményei,

*) Kisebb dolgozatai: *La delinquenza e le sue cause*, (1885); *Az alkoholismusról* (1887); *A criminalitás jelenkori kérdése, Socialismus és bűnügyi sociologia* stb.

mely ezáltal a büntetendő cselekményeknek közvetett oka lesz.

A büntetendő cselekmények kóroktanát Colajanni gazdasági alapokra fekteti. A gazdasági tényező a legfőbb, ez uralja a többit és az erkölcsi rendet, valamint a criminalitást is.

A gazdasági tényezőknek a büntetendő cselekményekre gyakorlott közvetlen befolyása abból következik, hogy a büntettes életszükségletei kielégítésének eszközei hiányzanak. A közvetett hatás a társadalmi rend más tényezőinek munkája. Ilyenek: a háború, az iparnak jelenlegi szervezete, a család, a házasság, a politikai intézmények, a honosság, a kóborlás, a nevelés stb. mind hatalmas okai a criminalitásnak, melyeket azonban a gazdasági helyzet determinál.

Ezeket a tényezőket aztán Colajanni egyenként nagy részletességgel tárgyalja. Ezekből csak néhány jellemző adatra szorítkozhatom.

A gazdasági tényezők közvetett befolyásának tárgyalásánál kiemeli Colajanni, hogy a munkátlanlás, különösen a nagy városok parasitáinak tétlensége is gyakran büntetendő cselekményre vezet.

Ugyane tényezők közvetlen hatásának fejtegetésénél azt állítja Colajanni, hogy a nyomor befolyása, különösen a lassú és hosszú ideig tartó éhségnél mutatható ki.

A büntetendő cselekmények indító okainak tanulmányozása még inkább mutatja a gazda-

sági viszonyok befolyását. Számos büntetendő cselekményt azért követnek el, hogy a tettes a fogházban a nyomor ellen menedéket találjon.

Érdekes része Colajanni munkájának az, amelyben több állam bűnügyi statistikáját és gazdasági helyzetét hasonlítja össze.

Ezt a nemzetközi összehasonlítást Colajanni először Olaszország és Írország közt vonja meg. Sokan azt állították, hogy Írlandban a magas kriminalitás oka a politikai helyzet. Ez téves állítás. A büntetendő cselekmények nagy száma Írlandban kapcsolatban áll a földtulajdon megszerzésével és ebből folyólag a földművesek nyomorával és a folytonos éhséggel. Írlandban a lakosság erkölcsisége a termés (mindenekfelett a burgonyatermés) mennyiségétől és minőségétől függ.

Olaszországban a büntetendő cselekmények száma sokkal nagyobb, mert a gazdasági helyzet jelentékenyen kedvezőtlenebb, mint Írlandban.

A mezőgazdasági és ipari munkáknál a munkabérek Amerikában háromszor magasabbak, mint Olaszországban; másfélszer magasabbak, mint Angliában és Írlandban (íme a kivándorlásnak egyik főoka!); holott az elsőrendű fogyasztási cikkek olcsóbbak amott, mint Olaszországban.

Colajanni áttér ezután a szorosabb értelemben vett Anglia (Skótország és Írland nélkül) viszonyainak tárgyalására. Az össznépeesség va-

gyonát tekintve, Anglia Európában a legelső helyek egyikén áll. De sehol a világon nincs oly éles ellentét a legnagyobb gazdagság és a legfeketébb nyomor közt, mint Angliában. Ez magyarázza meg, hogy Angliában oly nagy a vagyon elleni büntetendő cselekmények száma.

Az angol munkás csak $\frac{1}{4}$ résznyi tejet és feleannyi kenyeret fogyaszt, mint az ír munkás. Ez már a XIX. század elején is így volt és ennek okát Colajanni abban találja, hogy a szegény ír birtokos sokkal emberiesebb, mint a gazdag angol.

Skótországbán, melyet Colajanni ezután vizsgál, még nagyobb a földbirtoknak egyenlőtlen megosztása. A földbirtok fele tizenkét egyen tulajdona; ellenben a lakosságnak $\frac{2}{3}$ -ad része csak egy szobában lakik. A lordok nagy birtokai felemésztették a kis birtokosok tulajdonait. Innen a criminalitás magas foka.

Colajaninnak a többi államokra vonatkozó adatai nem eléggé megbízhatók.

A végső következtetés szerint: legkívánatosabb helyzet az, hogy a vagyon lehetőleg állandó legyen és a gazdagság megosztásában az egyenlőtlenség legyen a lehető legkisebb.

e) Denis bruxellesi egyetemi tanár, a belgiumi socialista pártnak tudományos vezére több tanulmányában abból indul ki, hogy a büntetendő cselekménynek vannak egyéni tényezői és ezenfelül a környezet befolyását két irány-

ban kell figyelembe venni: physikai és társadalmi tekintetben. Az utóbbi alatt a népesség, valamint a gazdasági, értelmi erkölcsi, jogi és politikai viszonyok értendők.

Denisnek végső következtetései is sokkal méréseltebbek, mint az olasz socialistáké. Kiemeli ugyan, hogy szoros viszony van a criminalitás és a vagyoni viszonyoknak az árak csökkenése útján kifejezett változásai között, továbbá, hogy a criminalitás egésze, összesége a gazdasági hanyatlás bélyegét viseli, de hangsúlyozza azt is, hogy a criminalitásnak minden változását nem lehet a gazdasági környezet egyedüli befolyására visszavezetni. Bonyolódott okok határozzák azt meg. Bizonyára a vagyon elleni bűncselekményekre van a gazdasági okoknak nagyobb hatása: különösen a lopásra, a csalásra és a csalárd, valamint a vétkes bukásra.

e) A rendelkezésemre álló tér nem engedi, hogy a francia, az angol és német *) socialista írók munkáit, valamint az anarchisták tételeit szintén ismertethessem. Ezek végeredményei az egész irodalmat tekintve nem is oly jelentőségteljesek. Egyes anarchista írók [például a francia Grave, az olasz Merlino,]**) minden társadalmi

*) Jelentősebbek Bebelnek 32. kiadást ért és nagy hatást keltett könyve *A nő és a socialismus*, továbbá Luxnak *Sozialpolitisches Handbuch* című műve.

***) Nézeteiket ismerteti van Kan i. m. 282—283. l.

szervezet eltörlésétől várják a criminalitás megszűnését.

Végül itt kell felemlítenem az egyik pályamunkának Bongor könyvének nagyon terjedelmesen kifejtett (id. m. 311—726. l.) végső következtetéseit. Ezek szerint Bongor (habár nyiltan nem jelenti ki), minden kétségen kívül a collectivismustól várja a büntetendő cselekmények teljes megszűnését.

E) *A szabad akarat (indeterminismus) elve alapján álló és vallási és erkölcsi mozzanatokot is hangoztató írók.*

(Ugynevezett *spiritualisták*.)

Láttuk a fentebbiekben, hogy a socialista írók valamennyien, továbbá a természettudósok nagyobb része a materialismus álláspontja szempontjából felelnek a most szóban forgó kérdésekre. Egészen más hangnemből fejtegetik tárgyunkat azok az írók, kiket az ismertetett pályaművek szerzői *les spiritualistes* gyűjtő név alatt foglalnak össze. Az ellentét kiemelése érdekében tanulságos ez utóbbiak nézetét mindjárt itt vázolni.

A most vizsgált irányban munkálkodó írók mindegyik államban találhatók.

a) Franciaországban közülök d' Haussonville gróf és Joly válnak ki.

α) Le comte d' Haussonville a *Revue des deux Mondes* 1887. évi folyamában megjelent igen becses tanulmányában vizsgálta azt a kérdést:

mi okozza, hogy habár Franciaország gazdaságilag óriási haladást tett, s habár a művelődés, mely az erkölcsöket szelidíti, szintén növekedett, mégis a bűncselekmények száma gyarapodott?

Quetelet, Tarde és Joly megállapításával teljesen egybehangzólag d' Haussonville is azt találja, hogy Franciaországban a hegyi vidékeken, ahol a népesség a legszegényebb és legegyszerűbb életet éli, a bűncselekmények száma a legkevesebb, ellenben azokon a vidékeken, ahol a gazdagság és a fényűzés a legnagyobb, legtöbb bűncselekményt követnek el.

Szomorú az is, hogy az erőszakosságból elkövetett bűncselekmények száma Franciaországban állandó maradt; az erkölcsi büntetteké megháromszorozódott, a bírványból elkövetett büntettek is szaporodtak.

A felvetett kérdésre felelet adásánál d' Haussonville a bűncselekményeknek három fő indító okát találja: a szenvedélyeket, a bünt és a szükségleteket, melyek nyomorúságos gazdasági helyzetben nehezen elégíthetők ki.

Végso következtetései ezek: meg kell különböztetni a művelődés terjedését az erkölcsiség növekedésétől. A bírványból elkövetett bűncselekmények szaporodásában a művelődés is hibás. Ennek oka, hogy a jólét lassan és egyenlőtlen módon oszlik meg. A bűncselekményeknek leghatalmasabb indító oka még mindig a nyö-

mor, azért ezt az ítélethezásnál rendkívüli enyhítő körülmény gyanánt kiváló figyelembe kell venni. A bűncselekmények számának növekedése részben abból is ered, hogy a büntető törvények rendelkezései szaporodtak. Az, hogy a felsőbb oktatást nyert vádlottak száma a XIX. század elején csak 2% volt, jelenleg pedig 4%, abból magyarázható, hogy a szabad foglalkozások lassanként túlzásfoltak és kevesebb hasznot hajtanak.

β) Joly Henrik, az Institut tagja és a Sorbonne volt tanára három nagyobb terjedelmű munkában*) vizsgálta kérdésünket.

Joly megállapítja, hogy a gazdagság Franciaországban növekedett, a munkabérek emelkedtek és az élelmi szerek nem drágultak meg nagyobb arányban, mint a milyenben a munkabérek növekedtek. A legszegényebb megyékben a bűncselekmények legkevésbé szaporodnak.

Következtetései: a nem szándékos nyomor nem okoz bűncselekményt. Ellenben a szokászerű csavargók, az üzletszerű koldusok, azok az iszákosok, a kik elhatározták, hogy akármi-kép meg fognak élni és minden rendes foglalkozás útját elzárták magoktól, azok a játékosok, a kik magok és családjok összes vagyonát

*) Czímeik: *A bűncselekmény; A büntettes Franciaország, Küzdelem a bűncselekmény ellen.* A három munka 1893-tól fogva részletekben jelent meg. A megjelenés évszáma nincs kitéve rajtok.

elpazarolták; azok a munkások, a kik félbehagyták munkájukat, mind olyan egyének, a kiknél a nyomor bűncselekményekre visz. Az ember tehát kevésbé hajlandó gonoszságra mások vagy a sors hibájából, semmint a saját hibái következtében. Egyébként nem az abszolút szegénység csábít bűncselekményre, hanem a viszonylagos; az esik rosszul, hogy az illetőnek kevesebbje van, mint azoknak, a kik őt körülveszik.

b) *Belga írók.*

De Baets abbé,*¹) jelenleg a louvaini egyetem tanára elismeri, hogy az emberi akarat szabadsága nem tökéletes és nem feltétlen. A lélek mellett ott van a testi szervezet a maga óhajaiival; továbbá a külvilág befolyása, a nevelés, a társadalomban kifejlődött eszmék hatása; a gazdasági tényezők; a művelődés formája stb.

Annak oka, hogy a munkabérek emelkedése daczára, a kriminalitás mégis szaporodott, de B. szerint abban rejlik, hogy csökkent az a kötelességérzet, mely a vétectől és a bűncselekménytől visszatart. B. bízik abban, hogy az az ember, a ki az erkölcsi erőben támaszt talál, a bűn és a bűncselekmény minden csábításának ellenállhat. Sokan addig-addig iparkodtak, hogy a szegények szívéből a kötelesség-

*¹) Két előadásban, melyeket 1893-ban a fiatal bruxellesi ügyvédek előtt tartott.

érzetnek erkölcsi erejét kiöljék, míg beállt a bűncselekmények növekedése.

b) Hymans*) a belga kamara szabadelvű pártjának vezére, bár elismeri az egyéni és a társadalmi tényezők hatását, mégis azt vitatja, hogy a bűncselekmény nem kizárólagosan élettani és társadalmi okokból ered; az erkölcsi tényezőknek is nagy befolyásuk van: csak hogy túlnyomó a társadalmi és ezek közt a gazdasági okok hatása.

H. is megállapítja, hogy Belgiumban a munkások helyzete javult, mindamellett a bűncselekmények száma szaporodott. Ennek okát H. abban látja, hogy ámbár az ipar óriásilag fejlődött, de a vagyon biztonsága csökkent. Az ipari és kereskedelmi mozgalmak, a pauperismus és az alkoholismus, az aratás bősége, vagy elégtelen volta, a munkabérek és az élelmiszerek árának változása mind közvetlen befolyást gyakorolnak a criminalitásra.

c) Németországban Fulda**) a bűncselekmények növekedésének okát a vallástalanságban és más társadalmi jelenségekben találja. Ilyen okok: a kisipar és a kiskereskedelem nyomorgása; az, hogy a fiatalokat és az anyákat gyárakba küldik; hogy a könnyen keresett pénzt élvezetekre költik el, stb.

*) Szintén a bruxellesi fiatal ügyvédek előtt 1892-ben tartott előadásban.

**) Lásd kisebb iratait, melyeket *Das Verbrechenstum* cím alatt (Heidelberg, 1883.) összegyűjtve adott ki.

d) Dellepiane, dél-amerikai író*) igen alaposan ismerteti és bírálja kérdésünknek egész európai irodalmát. Saját álláspontja szerint a bűncselekmény lélektani jelenség, de a büntetett lélektana nem különbözik a rendes átlag ember lélektanától. A büntetett saját hibájából, fokozatosan süllyed a bűncselekmény elkövetéséig.

e) Ellenkezőleg az északamerikai Wright szerint**) a büntetettek egy része anormalis ember, kinek gyengébb az erkölcsi szervezete, mint a becsületes emberé. A normalis embereket vagy a környezet vagy rossz lelkők viszi a bűncselekményre.

f) A régi *spiritualista* iskola írói a bűncselekményt csak erkölcsi jelenségnek tekintik és azt állítják, hogy a büntetett egyedül saját gonzságának terméke. Ezen irány írói természetesen nem használják a természet- vagy társadalomtudományi módszert és rendszerint többé-kevésbé támadják, illetőleg czáfolják az új irányok végső következtetéseit és módszerét.

Az utóbb említett csoport tagjai azonban ismét több árnyalatot tüntetnek fel. Ezen árnyalatok részletezése itt most nincs helyén. Egyes árnyalatok képviselői nemcsak elismerik

*) A *bűncselekmények okai* című könyvében Buenos-Aires, 1892.

**) Az *American Academy of political and social science* 1892—1893. évfolyamában megjelent tanulmányának címe: *A gazdasági viszonyok összefüggése a bűncselekmények okaival.*

az embertani, élettani, pathologiai és társadalmi tényezők hatását a bűncselekményekre, hanem különösen elfogadják az új iskoláknak számos reform-javaslatát a büntető törvénykezés terén. Belgiumnak volt a XIX. század vége felé igazságügyminisztere Lejeune, a ki jelenleg ügyvéd Bruxellesben. Hivő, katolikus agastyán, a ki egyúttal a legnemesebb emberbaráti felfogással, az új eszmével szemben teljes fogékonysággal, miniszter korában megvalósította mindazokat az eszméket, melyeket az embertani vagy a társadalomtudományi felfogás alapján a gyermekvédelem, a fiatalok büntetése tekintetében tehető törvényhozási rendelkezések, továbbá a patronage és rabsegélyezés körül keresztülvinni lehet. Lejeune neve és az általa kezdeményezett törvényhozási szabályok, valamint keresztülvitt kormányzati intézkedések emléke hosszú időre fenmarad. Ő a régi iskola alaptételeinek alapján áll csakhoggy élő példája annak, miképen lehet a legújabb tudományos kutatások nem egyoldalú vagy túlmerész vívmányait indeterminista alapon is megvalósítani.

g) Tulajdonképen ugyane csoporthoz tartozik, de egyúttal átmenet a később (G. alatt) említendő statisztikusokhoz von Oettingen, a dorpati egyetem theologiai tanára.*)

*) Főmunkája: *Die Moralstatistik*, több kiadást ért.

Oettingen szerint a bűncselekménynek általános okai az embernek önző természete, bírvágya és élvezetvágya, kapcsolatban minden fárasztó és megalázó munka iránti ellenszenvvel. Mindezekből az emberek szívében kicsírázik a vétek magva, mely megnövekedve, csakhamar bűncselekménynyé változik át. Ezt a belső rossz hajlamot könnyen cselekvésre indítja a külső kísértés, mely a gazdasági helyzetből és általánosságban a társadalmi és családi nyomorból fakad. De a bűncselekménynek végső indoka mégis az önzés.

Korunk társadalmában a bűncselekmény különösen a büntettes-proletariatus alakjában jelentkezik. Ennek tagjai a csavargók közül kerülnek ki, a csavargásnak főoka pedig az ipari szabadság, mely megszüntette a czéhek ellenőrzését és az okszerű és szükséges fegyelmet.

A büntettes a saját hibájából és gonosz akaratára útján merül a bűncselekmény örvényébe, de a romlott társadalomnak vétkes és tényleges közreműködésével.

Oettingennek a gazdasági viszonyok hatására vonatkozó fejtegetései nem jelentőségesek.

h) A régi iskola többi nevesebb írói: Brusa, a torinói egyetemen a büntetőjog tanára és olasz senator, (a kit a most ismertetett pályamunkák egyáltalában nem említenek fel); Lucchini olasz senator, Vidal toulouse-i tanár; Fouillée tekintélyes franczia bölcséleti író; a

nagytehetségű német jezsuita V. Cathrein, a ki igen nagy irodalmi tevékenységet fejt ki és újabban a büntetőjogi reform-irányokkal szemben is írt több könyvet. (*Die Grundbegriffe des Strafrechts* Freiburg, i. B. 1895 *Das Strafrecht der Zukunft*, stb.).

F. Az *elmekórtan művelői* egyedül élettani alapon magyarázzák a criminalitást. Fejtegetéseik lényege abban foglalható össze, hogy az éhség következtében elcsenevészesedik a test, (különösen az idegrendszer), nagy vérszegénység áll be stb., a minek következményei lelki rendellenességek lesznek. A részletekből négy különböző nemzet kutatóinak álláspontját a következőkben vázolom:

a) A *francia* Féré úgy tekinti a criminalitást, mint a degeneráltság betegségét. A bűnök és a bűncselekményeknek pathologikus oka a testi nyomor, mely viszont szervezeti inferioritásból fakad. Ezért oly nehéz a nyomort megszüntetni.

b) A *belga* Dallemagne a bruxellesi «szabad egyetem» tanára azt vitatja, hogy a bűncselekmény a szervezet egyik fő életműködésének: a táplálkozásnak ki nem elégítéséből ered.

c) Gyakran olvassuk a napilapokban a szabadgondolkozók nemzetközi congressusáról szóló közlemények kapcsán Sergi *olasz* tanár nevét. Ő a bűncselekményt bizonyos pathologikus és degeneráltsági állapot következményének tekinti és a functionalis degeneráltságnak társadalmi

okai közt körülbelül ugyanazokat említi, a melyeket már évtizedekkel előtte Morel kifejtett. Az elégtelen táplálkozás, írja Sergi, — különösen az ifjú korban, vérszegénységet okoz és hátráltatja az egyén fejlődését; a rossz és egészségtelen táplálék ugyanazokat a következményeket idézi elő. Ezekhez járul a kényelmetlen és tisztátlan lakás, télen az elégtelen ruházat és a fűtés hiánya. Az illetők el vannak zárva minden æsthetikai kielégülés lehetőségétől is. Könnyen megérthető, hogy ezen rossz anyagi helyzet a jelenlegi és a későbbi nemzedékek szervezetét teljesen aláássa és őket a büntetetre determinálja.

d) Benedikt bécsi tanár korábban azt vitatta, hogy a büntettes-typusnak külön agyalkata van. Ezt az elméletet újabban önként elhagyta. Jelenlegi elmélete az, hogy a bűncselekmény oka: a degenerált szervezet hajlandósága. A büntettes agyának moleculáris állapotában ugyanis zavar áll be, melyet a született epileptikusoknál és elmebetegeknél is meg lehet találni. A büntettes azonban nem azonos az örülttel; de a lelki tulajdonságok gyengesége, mely az ész egyensúlyát megzavarja, valamely lelki, erkölcsi és æsthetikai neurasthenia következménye.

A nyomor aztán az ily, a bűncselekményre már hajlammal bíró ideggyenge egyént alkalmi bűncselekményre viszi.

G) *A statistikusok* — feltéve, hogy nemcsak

egy évre, hanem megfelelő hosszú időre terjedő, hivatalos és megbízható adatokat dolgoztak fel és helyes módszert alkalmaznak, — a természettudósok mellett leginkább képesek arra, hogy a vizsgált kérdések tekintetében pozitív feleletet adjanak.

Mindkét ismertetett munka kimerítően foglalkozik is a statisztikusokkal és pedig van Kan id. m. 373—443, (valamint Fornasari di Verce munkája ismertetésének jelentékeny része 123 és köv. l.), Bongér pedig id. m. 36—128. l.

a) Meglepők azonban azok a nagy ellentétek, melyekre ép evvel az annyira pozitív kutatási módszerrel jutottak. Ugyanezen módszer felhasználásával a belga Ducpetiaux arra a következtetésre jutott, hogy a nép nyomora és tudatlansága minden bűncselekmény forrása; ellenben az angol Clay vagy Hill tagadtak minden összefüggést a criminalitás és a gazdasági helyzet közt. Önkénytelenül is eszünkbe jut a német legfőbb törvényszéki bírónak Mittelstädtnek gúnyos, bár túlzó mondása: «A bűnügyi statisztikának jelen állapota ismét bizonyítja, hogy annak alapján lehetséges mindent megállapítani, mindent kimutatni.»

b) Az ismertetett munkáknak a statisztikai írókra vonatkozó részleteiből leginkább érdekelnek bennünket a budapesti egyetem kiváló tanárának, dr. Földes Bélának azon tanul-

mányai, melyeket erről a kérdésről a német irodalomban közzétett.

Az első tanulmány czime: *Über einige wirtschaftliche und moralische Wirkungen hoher Getreidepreise*. Ez a *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*, 1881. évfolyamában (80. és köv. l.) jelent meg. A dolgozat a francia (1845—1864), belga (1841—1860), angol (1811—1858), és osztrák (1831—1850) bűnügyi statistikának adatszámait hasonlítja össze a gabonaárak változásával. E tudományos kutatás eredménye általában véve az, hogy olyan esztendőkből, melyekben az aratási eredmény kedvező, csökken a bűncselekmények száma, míg a kedvezőtlenekben növekedik.

A tudós értekezőnek közvetlen forrásokból és nagy gondnal megírt fejtegetéseit van Kan magas tudományos értékökhöz mérten méltányolja, de azok végső eredményeire több megjegyzést tesz. (Id. m. 409. l.)

Földesnek másik dolgozata, melyet Lisztnek büntetőjogi folyóiratában *) (1891, 544. és köv. l.) *Az újabb bűnügyi statistikának némely eredményeiről*, tett közzé, ugyanazt a módszert követi, mint Beurle, tudniillik a büntettesnek gazdasági helyzetét veszi alapul és ezen módszerrel még kiegészíti és kijavítja Beurle tanulmányát, a mennyiben feldolgozza az össznépes-

*) *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft.*

ségben a birtokosok és a szegények arányát. Földes szerint Ausztriában a büntetteknek 88—89, Magyarországon pedig 92%-a tartozik a szegény néposztályhoz. Itt F. a gazdasági viszonyok hatását az aratással, az élelmiszerekkel, az alkoholizmussal és a lakásviszonyokkal kapcsolatban vizsgálja.

Végső következtetése az, hogy a gazdasági viszonyok javítása sohasem fogja teljesen megszüntetni, sőt nem is fogja csökkenteni a kriminalitást, mert lehetséges, hogy a nép erkölcsiségére kedvezőtlen hatású más körülményekkel fog összeesni.

c) A pályamunkáknak a többi statisztikus íróra vonatkozó részleteit lehetetlen ismertetnem, mert ezek a csak a tüzetes fejtegetések ismeretése, sőt itt-ott csupán a számsoroknak vagy a graphikai táblázatoknak lenyomatása esetén volnának tanulságosak, a mi maga ívekre terjedne.

A nagynevű francia statisztikus, Levasseur remek munkájában (*La population française*, Paris 1891, II. köt. 442. és köv. l.) egy fejezetet szentel a vétek és a bűncselekmény vizsgálatának. Végső következtetése az, hogy a bűncselekményeknek főoka nem az igazi nyomor, hanem az egyensúly hiánya a büntettes szükségletei és ezek kielégítésének törvényes eszközei között.

A német statisztikusok munkája közül a Budapesten is többször megfordult von Mayr

György (volt bajor államtitkár, müncheni tanár) és Meyer munkái emelkednek ki.

Ellenben meglepők és a legnagyobb fokú óvatosságra intenek a többi német írónak ellentétes eredményei. Közülök Stursberg és Mittelstädt nagyon kedvezőtlen; Starke ellenben sokkal rózsásabb eredményekhez jut, melyeket azonban Aschrott és mások bíráltak. Az előbbieket szerint ugyanis a criminalitás állandóan növekszik, ellenben Starke adataiból azt véli megállapíthatni, hogy a bűncselekmények számának változásában is hullámzások fordulnak elő.

G) *Vegyes irodalom.*

Van Kan könyvének a végső eredményeket megelőző IX. fejezete a történelmi, a bölcséleti, a szegényügyi, a börtönügyi, a hivatalos és a szépirodalomnak kérdéseinkre vonatkozó részleteit ismerteti.

a) Ez adatokból érdekes Tainenek (*A régi Franciaország* I kötet. 500. l.) mesteri rajza a francia forradalomról, mint a szomorú gazdasági viszonyok következményéről. «Az ancien régime visszaélései következtében — írja Taine — a népességnek egy része koldulásra és csavargásra adta magát, más része pedig, főleg a parasztság, teljesen elszegényedett. A közbiztonság veszélyesen megzavartatott.»

Bár túlzás, mégis jellemző, a mit egyik tartományi gyűlés jegyzőkönyve 1787-ből ír:

«A vidéken uralkodó nyomorban kell keresni a rend megzavarásának okát, a koldulásnak és minden más véteknek forrását.» Egyik-másik egyházközségben a lakosság $\frac{1}{4}$ -ének, sőt $\frac{1}{3}$ -ának nem volt más betevő falatja, mint a mit ajtóról-ajtóra járva magának összekoldult.

b) A pauperismus irodalmából Bargemont, de Gerando, Moreau-Christophe, Baron, Vegas Rey általánosságban tartott többféle nyilatkozatot tesznek ugyan, de legtöbbnek főtétele mégis az, hogy a nyomor a bűncselekményeknek főoka.

c) A szépirodalomból Schiller, (*Die Räuber, Der Verbrecher aus verlorener Ehre*), Goethe (*Faust*) Heine (*W. Ratcliff*), Dostoilewsky (különösen Raskolnikoff alakja «*A bűn és bűnhődés*» cz. regényben); Zola, Victor Hugo (*A nyomorultak*) egyes munkáinak részleteit idézi van Kan. Magyar szépíró, illetőleg költő munkáját a szerző nem említi.

Különösen meglepő, hogy a pályamunka nem használta fel Shakspere-t, kinek felfogása pedig ebben a kérdésben, kiválóan érdekes.

I. A közvetítő irányynak képviselői.

a) Az *Union du Droit pénal* vezérférjai.

a) van Hamel amsterdami tanár*) a társa-

*) 1895-ben megjelent tankönyvében és egy 1891-ben közzétett tanulmányban.

dalmi tényezők közt első helyre teszi a gazdasági viszonyokat.

De azért nem a nyomor a bűncselekményeknek legfőbb oka. Inkább bűncselekményre visz a nagy gazdagságnak, a kielégíthetlen élvezeteknek mértéktelen vágya, melyet a jelenkor gazdagsága és fényűzése felidéz. Társadalmunk jómódú osztályaiban sok ily fajta bűncselekményt elkövetnek. Ezt nem czáfolja meg a statistika által bizonyított az a tény, hogy a bűncselekmények száma aránylagosan nő a gabona árával. Viszont figyelembe kell venni, *hogyha a gabona ára csökken, gyakran növekszik az erőszakos bűncselekmények száma*, továbbá, hogyha a legszükségesebb tárgyak ára nő, a fényűzési cikkek megszerzése nehezebbé válik és így egyes emberek (csak hogy azokat is megszerezhessék), elhagyják a becsület útját.

β) Liszt Ferencz, a berlini egyetem tanára a gazdasági viszonyoknak hármas jelentőséget tulajdonít: *) 1. ezek hatnak a büntettes felmenőire és ennek veleszületett egyéniségére; 2. meghatározzák a büntettesnek testi és értelmi

*) Nézeteit már tizennégy kiadást ért tankönyvnek (*Lehrbuch d. d. Strafrechts*) sokszor változtatott egyes tételeiben; továbbá congressusi véleményeiben és felszólalásaiban, s különösen *Büntető politikai feladatok* című tanulmányában (*Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 1889. évf. 472. és köv.) fejtette ki.

fejlődését, 3. a bűncselekmény elkövetése pillanatában is hatnak a tettesre.

Liszt szerint a nagy tömegek nyomora az a talaj, melyen nem csak a bűncselekmény, hanem az örökletes degeneráltság tenyész, ez utóbbi viszont bűncselekményre vezet.

Egy másik munkájában azonban Liszt — ki egyébként a kérdést tüzetes vizsgálat tárgyává még nem tette, — kiemeli, hogy «nem a szegénységnek vannak ily szomorú következményei, hanem a vagyon egyenlőtlen és nem állandó megoszlásának.»

γ) Prins *) bruxellesi tanár és a belgiumi börtönök felügyelője, az Union-nak évtizedek óta elnöke, a legconservatívabb az Union vezérférfiai közül. Prins abban a véleményben van, hogy minden emberi cselekményre és különösen a bűncselekményekre is mindenféle fajta általános és különös tényező hat, de azért marad az embernek elég akarata, mely őt cselekményeiért erkölcsileg felelőssé teszi.

Prins a bűncselekmények kóroktanában a gazdasági helyzetnek túlnyomó súlyt tulajdonít. Kifejti, hogy századunknak anormalis gazdasági helyzete: a meggazdagodás és a nyereszkeedés mértéktelen szomja, az üzérkedés, az ellentét

*) Bruxelles-ben megjelent főmunkáinak címei: *Criminalitás és megtorlás* (1886); *A büntetendő cselekmény és a szociális állam* (1890); *Büntető tudomány és a tétéles jog* (1899).

Európa szárazföldjén legismertebbek Havelock Ellisnek és Morrisonnak dolgozatai. Az előbbi (*A büntettek és bűncselekmények* cím alatt 1894-ben németre is lefordítva) főképp a büntettesnek élettanát tárgyalja, de hangoztatja a gazdasági válságok nagy fontosságát és azt is, hogy a népnek anyagi helyzetén okvetlenül javítani kell, mert neveltséges küzdeni a bűn ellen, míg vannak olyanok, a kik a börtönt forrón óhajtott menedékháznak tekintik.

Néhány francia és német író felmagasztalja Morrison könyvét: *A bűncselekmények és okaik* (London, 1891), melyet nálunk is egy-két kriminologus nagy tekintélyűnek tart. Ez a könyv csak nagyon lazán összefüggő egyes értekezések gyűjteménye, mely a bűncselekményeknek nem is valamennyi, hanem csak néhány okával foglalkozik.

Egy helyütt mellékesen említi ugyan Morrison, hogy a bűncselekmény főforrása: a büntettesnek személyi, társadalmi és *gazdasági helyzete*, de részletes fejtegetéseiben az utóbbi tényezőnek alig tulajdonít valami jelentőséget.

Egyik tétele, hogy az elhagyatottság állapota, melyet rendszerint a bűncselekmények egyik főokának tekintenek, csak igen ritkán visz csavargásra és a kriminalitásra is kevés befolyást gyakorol. Egy másik fejezetben állítja Morrison, hogy a szegénység és a bűncselekmény közt nincs kapcsolat.

Van Kan (id. m. 315—330. l.) nagyon részletes, meggyőző és szerfelett szigorú bírálattal kimutatja, hogy Morrison fejtegetései a most vizsgált kérdések tekintetében egészen értéktelenek, állításai önkényesek, számításaiból pedig egy adat sem ér semmit.

VI.

Tanulságok.

A rendelkezésekre álló tér nem engedi meg, hogy azon főkérdés tekintetében: vajon a gazdasági viszonyoknak minő hatása van a bűncselekmények számára és fajaira? — nézeteimet az óhajtott részletességgel kifejthessem.

Csak legrövidebben foglalhatom össze a következő tételeket.

A) *A bűncselekmények tényezői többfélék.*

A bűncselekményeknek különböző fajaira nem csupán egy, sőt nem is csak néhány tényező, hanem az élettani, a természeti, a társadalmi és az égövi tényezőknek egész hosszú sora és mindezeknek bonyolult szerkezete, szövevényes összesége gyakorol befolyást.*)

*) Az irodalom különböző alapon kísérlette meg e tényezők osztályozását; de a büntető sociológiának ez a része még a kezdet kezdetén van. Például Massenet a társadalmi tényezőket a következő alosztályok szerint csoportosította: 1. értelmi (például philosophia,

Nem remélem, hogy valaha teljesen el fog tűnni, legfeljebb csak enyhülni fog az általános emberi gyarlóságok és hibák hatása.

Sok száz embert velük született szervezeti rendellenességek: másokat szervezetüknek önhibájukból (például alkoholizmus vagy dorbézoló életmód által) okozott vagy hibájukon kívül kifejlődött elkorcsosulása visz bűncselekményre. Ezekből eredő élettani tényezők: a büntettes idegrendszerének degeneráltsága, a korlátozott beszámíthatóság és mások.

Az emberek többségét gyakran irányítják önző egyéni érdekek. Hányan támadták meg mások legfontosabb javait is a végből, hogy veszélyessé vált vetélytársuktól szabaduljanak!

Ezer és ezer ember lelkét tölti be irigység, gyűlölet, hiúság, bosszúvágy vagy az az ellenszenv, melyet más nemzethez, nemzetiséghez vagy osztályhoz tartozók ellen éreznek.

vallások, suggestio), 2. æsthetikai (például irodalom), 3. gazdasági, 4. erkölcsi befolyások. Az irodalomból lásd még Richmond MayoSmith *Statistics and Sociology* (New-York, 1895.) 259—288. lap; Ferri *Sociologie criminelle* (Paris, 1893) főleg 142. és következő lap; Liszt *a Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft* XXIII. kötet 203—216.; Getz u. o. XXII. kötet 482—493; Aschaffenburg *Das Verbrechen und seine Bekämpfung* 2. kiadás (Heidelberg 1906). Földes Béla: *Statistikai előadások*, 94—196; Finkey Ferencz: *A magyar büntetőjog tankönyve* (II. kiadás 1905) 150—156; Angyal Pál *büntetőjogi előadásai* (Pécs, 1904) 141—145. lap.

Mily sokan élnek köztünk, a kiknek lelkében elvetemedettség, gonoszság, durvaság, álnokság lappang. Gondoljunk csak a jellemtelenségnek, züllöttségnek, hálátlanságnak, szenvedélyességnek azon tipikus alakjaira,*) kiket Shakspeare, a maga bámulatos jellemző erejével minden idők írói közül legfényesebben rajzolt a későbbi nemzedékek elé.

Mily sok embert irányít cselekvésében az élvezetek mohó hajszolása, nagyravágyás, a hatalom után való kapaszkodás és más hasonló hibák, melyek őket bűncselekményekre ragadhatják.

Kétségtelen a testi tényezőknek, főleg a táplálkozás mennyiségének és a szeszes italoknak hatása is.¹⁾ Hazánkban is a bűncselekményeknek ijesztő nagy számát követik el az alkoholizmus hatása alatt. Nemcsak a vagyontalan

*) Edmund, Goneril, Regan, Cornwall Lear királyban; Macbeth és Lady Macbeth; Jago Othelloban; Claudius és Gertrud királyné Hamletben; Jachimo és a királyné Cymbelineben, stb.

**) Már is óriási irodalom fejt ki azt a tételt, hogy a bűncselekményeknek igen jelentékeny részét abból az okból követik el, mert a tettes alcoholista, vagy legalább közvetlenül a büntett elkövetése előtt mértéktelenül ivott. Ez magyarázza, hogy szombat este, (mikor a munkabéreket kifizetik), továbbá vásár- és ünnepnapokon több bűncselekményt követnek el, mint munkanapokon. Az újabb irodalomból, lásd a Budapesten tartott, *X-e Congrès international contre l'alcoolisme* évkönyvét (Budapest 1906) 101—127.

néposztályok tagjai, hanem beteges szenvedélyből vagy dorbézolási hajlamból sok vagyonos és aránylag művelt ember is mértéktelenül élvezi a szeszes italokat.

Már a nagy Quetelet¹⁾ úttörő munkájában kifejtette, hogy a büntettes nemzetisége²⁾ és faja³⁾; továbbá az ugyanazon nemzetiséghez tartozók közt viszont a nem, a kor, a családi állapot, a művelődési viszonyok, a foglalkozás jelentékeny befolyással vannak a bűnösségi hajlamra.

Jelentékeny eltéréseket mutat a kriminalitás egyrészt a nagy városokban; másrészt a vidéken. Ez bizonyára arra vezethető vissza, hogy egész mások az életviszonyok, valamint a bűncselekmények társadalmi tényezői a falvakban és tanyákon, mint a nagyvárosok proletariátusában.

Figyelembe veendő a büntettes testi és társadalmi környezetének, valamint a nevelésnek hatása, a hagyományok, a rossz példák, az utánzás, (a Tarde-féle *loi d' imitation*) befolyása; a napi sajtó és az irodalom némely erkölcsi irány nélküli termékeinek (például ponyvairodalom) sajnos következményei; végül

¹⁾ *Physique sociale* (2. kiadás, 1869) 261—317. lap.

²⁾ A szenvedélyes olaszok több élet elleni büntetett követnek el, mint az angolok vagy a skótok.

³⁾ A kóbor cigányok nagy része napjainkban is apróbb bűncselekményekből tartja fenn magát.

a büntettes életviszonyainak még eddig nem kellően vizsgált több részlete is.

Az eddigi kutatások nem derítették fel eléggé egyes történelmi (pl. háború) vagy gazdaságtörténeti eseményeknek (például kereskedelmi és ipari válságok) jelentőségét.

Az égövi tényezők (a büntett elkövetési helynek földrajzi fekvése, az éghajlat, az évszakok stb.) hatása régóta vizsgálat tárgya, a nélkül, hogy a tudomány e részben végleges eredményekhez jutott volna.¹⁾

Egyes természettudományi írók legújabban a vegytani,²⁾ valamint a légköri tényezők befolyását is állítják.

B) *A marxista kriminologusok álláspontja egyoldalú.*

A fentebbiekből kitűnik, hogy a marxista kriminologusok álláspontja teljesen egyoldalú és

¹⁾ A magyar irodalomban a bűncselekmények tényezőiről szóló tant legkimerítőbben dr. Földes Béla vizsgálta, a ki behatóan ismeri a moral-statistikának egész irodalmát, felhasználta a legújabb kutatási módszereket, valamint önálló kutatásaival előbbre is vitte ezt a tudományágat. L. *A bűnügy statistikája* című m. Budapest, 1889; különösen. 73—144 lap, továbbá *Statistikai előadások* című m. I. és II. sorozat (1904—05) több helyen. Csak e sorok megírása után jutott kezemhez Földesnek angol nyelven írt és 1906 szeptemberben megjelent legújabb nagybecsű tanulmánya: *The criminal. Journal of the Royal Statistical Society* Vol. LXIX.

²⁾ L. Pieraccini *La Scuola Positiva*, XVI. kötet, 1—22.

azért el nem fogadható. A bűncselekményeknek nem egyetlen tényezője a büntettesnek gazdasági helyzete és különösen nem kizárólagos tényező a magántulajdonnak jelenlegi rendszere. Még a vagyon elleni bűncselekmények elkövetőit se vezetik cselekvésükben kizárólag a gazdasági viszonyok és tényezők.

A világtörténelem bizonyítja, hogy milliók lelkét nem egyedül gazdasági érdek, hanem sokszor magasabb erkölcsi érzések és törekvések³⁾ vezették elhatározásaikban. Sok százezren egyszerű, sőt szűkös gazdasági viszonyok közt is megelégedetten élnek és eszük ágában sincs bűncselekménnyel könnyíteni sorsukon. Ezzel szemben sok dúsgazdag ember szédelő ügyletekkel, csalásokkal, megvesztegetésekkel iparkodik összeharácsolt vagyonát folytonosan növelni.

Nem is minden vagyon elleni bűncselekményt követnek el szükségből, hanem igen sokat birvágyból, kapzsiságból, élvezetvágy vagy fényűzési hajlam kielégítése végett.

Csak az elkövetett bűncselekmény indító okainak tüzetes vizsgálata alapján lehet tehát megállapítani azt, hogy a vagyonelleni büntett minő életteni, égővi vagy társadalmi tényezők hatá-

³⁾ Az altruizmusról a gazdaságtanban lásd Földes *Társadalmi gazdaságtan* I. kötet, 4. kiadás (Budapest, 1905) 39—46. és *A társadalomerkölcsi probléma* című akadémiai székfoglalóját (Budapest 1903.)

sának eredménye, esetleg mennyiben vezethető az vissza emberi gyarlóságra és gonoszságra?

C) *A gazdasági viszonyok valóságos hatása a bűncselekmények számára.*

Viszont azonban bizonyos, hogy a kedvezőtlen gazdasági helyzet, ha nem is egyedüli, de igen jelentékeny hatást gyakorol a vagyonelleni bűncselekmények elkövetésére és azoknak különböző fajaira.*)

VII.

Végső eredmények.

Mindezek alapján három tételt állapíthatunk meg.

Az első az, hogy az összes bűncselekményeket vagy ezeknek bizonyos fajait, például a vagyonelleni büntetteket, nem lehet egy okra visszavezetni, hanem azokat a különböző tényezők összehatása idézi elő. A küzdelem az égővi viszonyokkal szemben egyáltalában lehetetlen; az élettani tényezők legnagyobb részével szemben pedig, sajnos, a közeljövőben nagyon kevés ered-

*) A magyar irodalomban ezt a kérdést is legkimerítőbben Földes Béla fejtette ki. *L. A gabonaárak a XIX. században és a drágaság hatása.* (Budapest, 1883.); *A bűnügy statistikája* 99—110. lap, és *Statistikai előadások.* L. még Bud János, *Jogtudományi Közlöny*, 1906. évfolyam 54. lap.

ménnyel kecsegtet. Ez a bűncselekmények kör-
oktanának leverő tanulsága.

A második eredmény az, hogy csak utólag,
az adott esetben, a büntettes egyéniségének,
életviszonyainak, valamint a bűncselekmény
indító okainak tüzetes megvizsgálása alapján
lehet (legalább valószínűséggel) megállapítani
azt, hogy melyik tényezőnek volt túlsúlya a
bűncselekmény véghezvitelére?

A harmadik eredmény vigasztaló és biztató.

Mind az államnak és pedig törvényhozási
szabályokkal és kormányzati intézkedésekkel,
mind a társadalomnak módjában áll a bűn-
cselekmények társadalmi tényezői ellen hat-
hatós küzdelmet kifejteni. Ez mindegyiküknek
hivatása, kötelessége is. Az e körbe tartozó
tennivalók felsorolása egész könyvet töltene ki.*)

Legfontosabbnak és legtöbb sikerrel biztató-
nak tekintem, az elhagyatott társadalmi osztá-
lyok védelmét, különösen a gyermekvédelmet.

Hasonló kötelességek még az alsó néposztá-
lyok, főleg a nagy munkásosztály jólétének
emelése és művelődési viszonyainak javítása.

*) A sokat emlegetett socialpolitika rendszerének
irodalma még csak fejlődőben van. Becses, uttörő mun-
kálatok van der Borght, *Grundzüge der Sozialpolitik*
(Leipzig 1904. 566. oldal); Jastrow, *Sozialpolitik und*
Verwaltungswissenschaft (Berlin, 1902. 548. oldal).
A hazai irodalomból lásd Földes *Társadalmi gazda-
ságtan* II. kötet (3. kiadás, Budapest, 1903.) 443—531.

Küzdelem a gazdasági visszaélések ellen, melyek az alsó néposztályok tönkretételét, kizsákmányolását célozzák.

Ide tartozik a társadalmi politika körében végzendő teendőknek az az óriási halmaza, a mely a művelődési, gazdasági és jótékonyági viszonyok javítása céljából hazánkban is még a törvényhozásra, kormányra és a társadalomra vár (népnevelés fejlesztése, szövetkezeti ügy, betegápolás, betegsegélyezés, munkásbiztosítás, szegényügy rendezése, köz és magánjótékonyág).

Van Hamel írja, hogy a gazdasági viszonyok hatásának tanulmányozása utján növekszik az a remény, a mely minden jólelkű embert eltölt abban az irányban, hogy munkája által ő is hozzájárulhat az emberiség társadalmi és erkölcsi viszonyainak javításához és a bűncselekmények számának lehető csökkentéséhez.

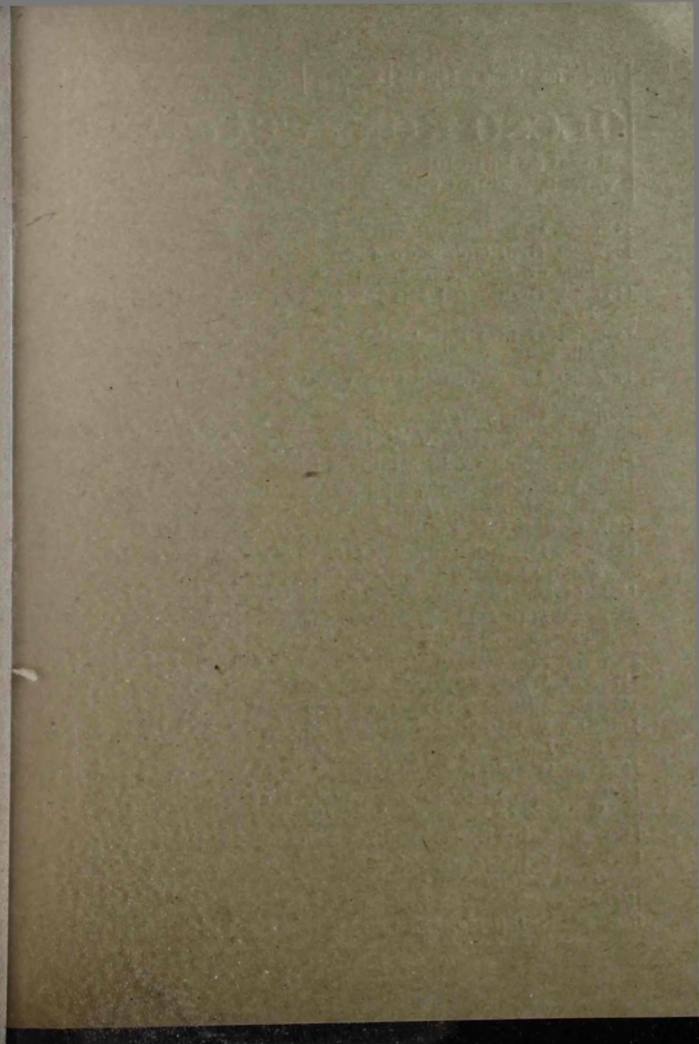
Vajha a magyar társadalom ezen a téren is olyképen teljesítené kötelességeit, hogy ez a reménység hazánkban ne maradjon az utopistikus vágyódások egyike!

TARTALOM.

A gazdasági viszonyok hatása a büntetendő cselekmények számára és nemére	3
I. A büntetendő cselekmények kóroktanának fejlődése	5
II. A bűnügyi kóroktanak gyakorlati jelentősége	10
III. Az új büntetőjogi iskolák eltérő álláspontjai a büntetendő cselekmények kóroktana tekintetében	12
IV. A gazdasági viszonyok és különösen a büntettes vagyoni helyzetének befolyása a büntetendő cselekmények elkövetésére	25
V. A gazdasági viszonyok hatását tárgyaló több kiváló író nézeteinek ismertetése	29
VI. Tanulságok	81
VII. Végző eredmények	87

TARTALOM

8	1. A kötet előszava és a szerzőről
2	2. A kötet előszava és a szerzőről
10	3. A kötet előszava és a szerzőről
14	4. A kötet előszava és a szerzőről
22	5. A kötet előszava és a szerzőről
32	6. A kötet előszava és a szerzőről
38	7. A kötet előszava és a szerzőről
48	8. A kötet előszava és a szerzőről

Minden füzet külön is kapható

1-1505
szám

Egy-egy szám ára 20 fillér

OLCSÓ KÖNYVTÁR Szerkeszti Gyulai Pál

Hazai és külföldi írók regényei és elbeszélései;
versek, színművek és ismeretterjesztő művek

- 1423-26. Henszlmann Imre. A képzőművészetek fejlődése.
- 1427-29. Gróf Gobineau J. A. A samakai tánczosnő. Fordította dr. Szabó Károly.
- 1430-34. Gyöngyösi István. Murányi Vénus. Kiadta *Badicz Ferencz.*
- 1435-36. Gyulai Pál. Az első magyar komikus. — Egy anya. — Elbeszélések.
- 1437-39. Dr. Wolfner Pál. Vázlatok a szabadelvűség történetéből.
- 1440-45. Patapenko. N. J. A maga emberségéből. Regény Ford. *Ambrozovics Dezső.* Második kötet.
- 1446-49. Machiavelli Miklós. A fejedelem. Ford. *Orbán Dezső.*
1450. A magyar szabadságharcz német dalmoka. Szemlények *Hartmann Mórícz* költeményeiből. Ford. *Kozma Andor.*
1451. Gyulai Pál. Emlékezés Deák Ferenczre.
- 1452-53. Istvánfi Pál. Volter és Grizeldis. Bevezette és magyarázó jegyzetekkel kísérte *Vende Ernő.*
- 1454-56. Ihering Rudolf. Küzdelem a jogért. Ford. *Szilassy Cézár.*
- 1457-63. Mac Donagh Mihály. Az angol parlament szokásai, furcsaságai és humora.
- 1464-73. Fogazzaro Antal. A szent. Fordította *Vetési József.*
- 1474-78. Jókay Lajos. Ötven év előtt. Elbeszélés.
- 1479-80. Stifter Adalbert. A kondor. Németből fordította *Sz. K.*
- 1481-85. Voltaire. Candide vagy az optimismus. Francoziából ford. *Langer Ignác.*
- 1486-88. D'Amicis. Furio. Elbeszélés. Olaszból ford. *Elek Arthur.*
- 1489-94. Sterne érzékeny utazásai. Ford. *Kazinczy Ferencz.* Bevezette és kiadta *Dr. Berki Miklós.*
- 1495-97. Taine Hippolyt. Balzac. Francz. ford. *Dr. Halasy Aladár.*
- 1498-99. Grillparzer Ferencz. A szendomi kolostor. Ford. *Györi Károly.*
- 1500-02. Balogh Jenő. Nyomor és büntettek.
- 1503-05. Heine Henrik. Utazás a Harzban. Ford. *Oldh Gábor.*